

Bygdenæringer i Norge

Hvordan kan vi få bedre kunnskap om den næringsaktiviteten som foregår på norske gårdsbruk?

HEIDI
KNUTSEN
(NILF)

SIGNE
KÅRSTAD
(NILF)

EVA
ØVREN
(NILF)

OLE OSVALD
MOSS
(SSB)

ANNE
SNELLINGEN BYE
(SSB)

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

NILF utgir en rekke publikasjoner

Årlig utkommer:

«Driftsgranskingar i jord- og skogbruk»

«Handbok for driftsplanlegging»

«Utsyn over norsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk».

«Mat og industri. Status og utvikling i norsk matindustri».

Resultater fra forskning og utredninger utgis i fire serier:

«NILF-rapport» – en serie for publisering av forskningsrapporter og resultater fra større utredninger

«Notat» – en serie for publisering av arbeidsnotater, delrapporter, foredrag m.m. samt sluttrapporter fra mindre prosjekter

«Discussion paper» – en serie for publisering av foreløpige resultater (bare internettpublisering)

«Artikler» – en serie for kortfattet publisering av resultater fra forskning og utredninger (bare internettpublisering).

NILF gir også ut:

«Dagligvarehandel og mat»

Regionale dekningsbidragskalkylar.

NILF er sekretariat for Budsjettnemnda for jordbruket som årlig gir ut:

«Totalkalkylen for jordbruket» (Jordbrukets totalregnskap og budsjett)

«Referansebruksberegninger»

«Resultatkontroll for gjennomføringen av landbrukspolitikken»

«Volum- og prisindeksar for jordbruket» som ligger på:

<http://www.nilf.no/PolitikkOkonomi/Nn/VolumPrisIndeksar.shtml>

Bygdenæringer i Norge

Hvordan kan vi få bedre kunnskap om den næringsaktiviteten som foregår på norske gårdsbruk?

Heidi Knutsen (NILF)

Signe Kårstad (NILF)

Eva Øvren (NILF)

Ole Osvald Moss (SSB)

Anne Snellingen Bye (SSB)

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Serie	Notat
Redaktør	Sjur Spildo Prestegard
Tittel	Bygdenæringer i Norge. Hvordan kan vi få bedre kunnskap om den næringsaktiviteten som foregår på norske gårdsbruk?
Forfattere	Heidi Knutsen (NILF), Signe Kårstad (NILF), Eva Øvren (NILF), Ole Osvald Moss (SSB), Anne Snellingen Bye (SSB)
Prosjekt	Bygdenæringer (A647)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2015
Antall sider	45
ISBN	978-82-7077-907-9
ISSN	0805-9691
Emneord	bygdenæring, tilleggsnæring, landbruk, næringsaktivitet

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

En gårdbruker kan i tillegg til å drive med tradisjonelt jord- og skogbruk, drive med annen næringsvirksomhet som enten er knyttet til brukets ressurser eller til personressurser. I Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken» kalles dette *bygdenæringer*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) bruker begrepet *tilleggsnæring* om annen næringsvirksomhet som er avhengig av brukets ressurser. Statistisk sentralbyrå (SSB) brukte tidligere betegnelsen *tilleggsnæring*, men gikk fra og med 2010 over til å bruke *andre landbruksbaserte næringer*. Hovedforskjellen mellom begrepsbruken er at personressurser inkluderes i definisjonen av bygdenæringer i landbruks- og matmeldingen (LMD), mens NILF og SSB ikke inkluderer personressursene.

Dette notatet ble skrevet som et samarbeid mellom SSB og NILF våren 2014, som svar på en bestilling fra LMD. Hovedhensikten var å presentere begrepsbruken, samt å vise til mulige datakilder og statistikk som kan benyttes for å kartlegge omfanget av bygdenæringer i Norge. I notatet blir det foreslått en klarere definisjon av begrepene enn den som er lagt til grunn i Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken», og det blir redegjort for hvilken dokumentasjon som kan fremlegges med utgangspunkt i den foreslåtte begrepsbruken. Det er også tatt inn eksempler på tilgjengelig dokumentasjon.

Notatet ble skrevet som et internt notat til LMD, men blir nå offentliggjort med noen få endringer av formell karakter. Fordi notatet i hovedsak er identisk med den rapporten som ble levert LMD i 2014, vil det for en del av de dataene som er brukt, foreligge nyere tall som ikke er tatt inn her.

Notatet er skrevet i fellesskap av Heidi Knutsen (NILF), Signe Kårstad (NILF), Eva Øvren (NILF), Ole Osvald Moss (SSB) og Anne Snellingen Bye (SSB). Heidi Knutsen har vært prosjektleder. Notatet er klargjort for publisering av Siri Fauske.

Oslo, mai 2015

Inger-Anne Ravlum
direktør

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING	3
1.1 Inndeling av populasjonen	3
1.2 Oppbygging av notatet	4
2 BYGDENÆRING SOM BEGREP	5
2.1 Andre tilnæringer; tilleggsnæring; andre landbruksbaserte næringer	7
2.2 Forslag til ny definisjon	8
3 DATAKILDER OG STATISTIKK	11
3.1 Landbruksstatistikk	11
3.1.1 Driftsgranskingene i jord- og skogbruk	11
3.1.2 Landbrukstellingene og annen landbruksstatistikk	11
3.1.3 Trendundersøkelsene	12
3.1.4 Kundeeffektundersøkelsene	12
3.2 Generell statistikk	12
3.2.1 Bygningsanvendelse på landbrukseiendommer i Norge	12
3.2.2 Næringsaktivitet på landbrukseiendommer i Norge	13
3.2.3 Holdninger til bygdenæringene	15
4 DATA FRA DRIFTSGRANSKINGENE – TILLEGGSNÆRING OG ANNEN NÆRING	17
4.1 Tilleggsnæring i driftsgranskingene	17
4.1.1 Klassifisering av bruk med tilleggsnæring	17
4.1.2 Omfang, omsetning og driftsoverskudd i tilleggsnæring	18
4.1.3 Arbeidsinnsats i tilleggsnæringer	20
4.1.4 Inn på tunet	21
4.1.5 Hva betyr tilleggsnæringene for total inntjening på bruket?	21
4.1.6 Lønnsomhet i tilleggsnæringer	22
4.2 Annen næring i driftsgranskingene	23
4.2.1 Annen næring i ulike regioner	24
4.2.2 Frekvens, arbeidsinnsats og driftsoverskudd for ulike driftsgreiner innen annen næring	26
5 VERDISKAPING OG SYSSELSETTING I ANDRE LANDBRUKSBASERTE NÆRINGER I BUSKERUD OG TELEMARKE	29
5.1 Metode og datagrunnlag	30
5.2 Frekvens for ulike tilleggsnæringer	31
5.3 Verdiskaping og sysselsetting	33
5.3.1 Verdiskaping som bruttoprodukt	33
5.3.2 Sysselsetting	36

	Side
6 NYE UNDERSØKELSER	39
6.1 Caseundersøkelser – andre gårdsbaserte næringer	39
6.2 Beregninger basert på data fra SSBs utvalgstillinger/ fulltelling og NILFs driftsgranskinger	39
6.3 Utvalgsundersøkelser.....	39
6.4 Kobling av registerdata (SSB).....	40
 REFERANSER.....	 41
 VEDLEGG 1 – Klassifisering av tilleggsnæring (NILF).....	 43

Sammendrag

I Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken» innfører Landbruks- og matdepartementet betegnelsen *bygdenæringer* om det som tidligere har vært omtalt som tilleggsnæringer, nye næringer, attåtnæringer eller andre næringer. Departementet begrunner skiftet av navn med at ingen av begrepene er helt treffsikre. Men også bygdenæringer kan være et vanskelig begrep. I dette notatet er det forsøkt å komme fram til et alternativt begrep og en klarere definisjon av de næringene som drives med utspring i norske landbrukseiendommer.

I samarbeid med Statistisk sentralbyrå (SSB) har Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) tidligere delt inn landbrukseiendommene dels etter hva som finnes av tilgjengelige data og statistikk, dels etter hva som kan være en naturlig inndeling ut fra eiendommens karakteristika. I 2012 var det 186 700 landbrukseiendommer i Norge, 44 800 jordbruksbedrifter og 43 950 som mottok produksjonstilskudd.

I stortingsmeldingen legges det til grunn at *landbrukets ressurser* består av menneskelige ressurser, naturressurser og kapital. Med *bygdenæring* menes derfor all næringsaktivitet utenom tradisjonelt jordbruk, skogbruk og reindrift, som er basert på brukets menneskelige ressurser, naturressurser og kapital. Denne måten å definere bygdenæringer på, vil kreve forklaringer for at allmenheten skal forstå hva som menes med begrepet. At det er benyttet en vid definisjon av bygdenæringer, bidrar til at begrepet fremstår som et ullent og uklart. I det videre skal derfor andre tilnærminger til begrepsbruken gjennomgås.

Både NILF og SSB har en annen tilnærming enn det som er lagt til grunn i Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken». Hovedforskjellen er at hverken NILF eller SSB inkluderer menneskelige ressurser eller personressurser, mens dette er inkludert i definisjonen av bygdenæring i stortingsmeldingen.

Den næringsaktiviteten som foregår på norske landbrukseiendommer, kan deles inn i næringsaktivitet som har basis i eiendommens ressurser, og næringsaktivitet som er knyttet til utnyttelse av personressurser på eiendommens forretningsadresse, men som ikke utnytter andre av eiendommens ressurser. *De landbruksbaserte næringene* vil være tradisjonelt jordbruk, skogbruk, pelsdyrhold, reindrift og andre landbruksbaserte næringer. Vi foreslår at begrepet *bygdenæring* erstattes med *andre landbruksbaserte næringer*. I dette begrepet vil ikke personressursene inngå.

Det finnes i dag tre ulike kilder til landbruksrelatert datamateriale vedrørende tilleggsnæringer. Disse er driftsgranskingene i jord- og skogbruk som utføres av NILF, landbrukstellingene som utføres av SSB, og trendundersøkelsene til Norsk senter for bygdeforskning (Bygdeforskning). SSBs statistikk over landbrukseiendommer i Norge kan kobles sammen med næringsstatistikk, og kan sorteres etter for eksempel BA-sentralitet eller SSBs sentralitetsindeks. Styrken ved en slik tilnærming er at all næringsaktivitet som foregår på landbrukseiendommer i Norge, kan kartlegges over tid slik at viktige utviklingstrekk fanges opp.

Et hovedproblem med å kartlegge næringsvirksomhet utenom tradisjonelt jord- og skogbruk som er knyttet til landbrukets ressurser, er at slike næringsaktiviteter ikke samsvarer med næringsstatistikk. Det er derfor vanskelig å finne en tilnærming som både inkluderer næringsvirksomhet basert på personressurser og brukets ressurser.

En annen mulig tilnærming for å kartlegge omfanget av bygdenæringer i Norge, er å bruke NILFs data for tilleggsnæring og annen næring. Annen næring inkluderer til en viss grad personressurser, slik som definisjonen av bygdenæringer gjør. Ved å kombinere tilleggsnæring og annen næring slik som NILF har definert det, vil en nærme seg definisjonen av bygdenæring slik som Landbruks- og matdepartementet har definert det. I 2012 var det 83 prosent av brukene i driftsgranskningene som drev en eller annen form for tilleggsnæring og 27 prosent som drev annen næring.

Det er også mulig å estimere verdiskapningen til tilleggsnæringer i Norge basert på en kombinasjon av NILFs data om tilleggsnæringer og SSBs frekvenstill om tilleggsnæringer. Våren og sommeren 2013 gjennomførte NILF to prosjekter for Buskerud og Telemark basert på denne metoden. Verdiskaping fra tilleggsnæringer er beregnet til 178 mill. kroner for Buskerud og 88,7 mill. kroner for Telemark. Størst verdiskaping kommer fra utmarksnæring i begge fylkene.

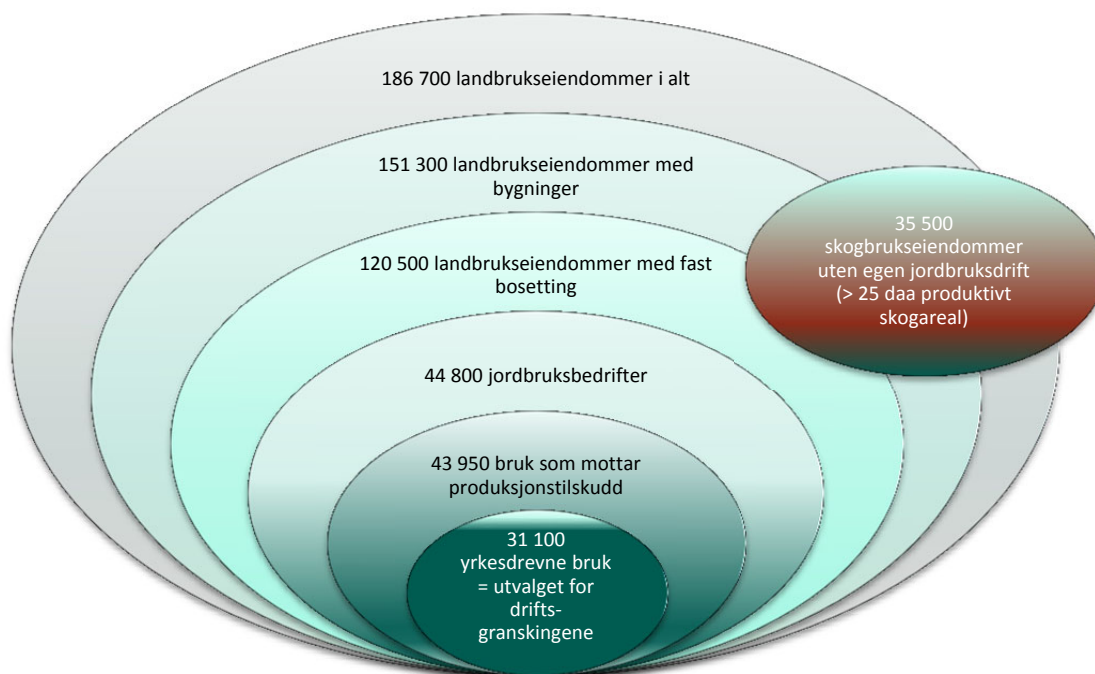
For å øke kunnskapen om den næringsaktiviteten som foregår på norske landbruks-eiendommer, bør det settes i gang nye undersøkelser. Enkeltproduksjoner kan for eksempel belyses med case-studier. Det er også mulig å videreføre den metodikken som ble benyttet for å beregne verdiskaping fra gårdsbasert tilleggsnæring i Buskerud og Telemark, til hele landet. For å belyse den aktiviteten som foregår på landbrukseiendommer som ikke er omfattet av NILFs driftsgranskinger, kan nye, regelmessige utvalgsundersøkelser gjennomføres. En annen tilnærming er SSBs adgang til å utnytte eksisterende registerdata om økonomiske og sosiale forhold knyttet til personer som bor på landbrukseiendommer. Dette kan avgrenses til eier/bruker, eller innbefatte ektefelle og familiemedlemmer.

1 Innledning

I Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken» innfører Landbruks- og matdepartementet betegnelsen *bygdenæringer* om det som tidligere har vært omtalt som tilleggsnæringer, nye næringer, attåt næringer eller andre næringer (LMD 2011). Departementet begrunner skiftet av navn med at ingen av begrepene er helt treffsikre. Begrepet tilleggsnæring passer dårlig fordi hos noen har tilleggsnæringen blitt hovednæring, nye næringer passer ofte dårlig fordi de ikke er nye, men har vært en del av inntektskildene i generasjoner. Men også bygdenæringer kan være et vanskelig begrep. I dette notatet vil vi derfor forsøke å komme fram til et alternativt begrep og en klarere definisjon av de næringene som drives med utspring i norske landbrukseiendommer.

1.1 Inndeling av populasjonen

I samarbeid med Statistisk sentralbyrå (SSB) har Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) tidligere delt inn landbrukseiendommene dels etter hva som finnes av tilgjengelige data og statistikk, dels etter hva som kan være en naturlig inndeling ut fra eiendommenes karakteristika. Figur 1.1 viser en skjematisk oversikt over inndelingen av totalpopulasjonen (alle landbrukseiendommer) i ulike type eiendommer.

Figur 1.1 Inndeling av landbrukseiendommer, totalpopulasjon, 2012

Kilder: SSB (2013a; Statistikkbanken (a)) og Landbruksdirektoratet (2013)

I 2012 var det 186 700 landbrukseiendommer i Norge. Av disse var det bygninger på 151 300 og fast bosetting på 120 500 eiendommer. Det var registrert 44 800 jordbruksbedrifter i 2012 (46 600 i 2010). Dette utgjør SSBs totalpopulasjon av jordbruksbedrifter som er grunnlag for trekking av oppgavegivere til de årlige landbruksundersøkelsene. Det kan være flere jordbruksbedrifter knyttet til en og samme landbrukseiendom, for eksempel en samdrift og et enkeltpersonforetak. I 2010 var det 44 300 eiendommer som hadde en eller flere aktive jordbruksbedrifter tilknyttet seg.

Av de 43 950 jordbruksbedriftene som mottok produksjonstilskudd, drev 31 000 jordbruk i et slikt omfang at de var mulige kandidater for NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Dette er den delen av jordbruksbedriftene som utgjør populasjonen for utvelgelsen av jordbruksbedrifter til NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk.

1.2 Oppbygging av notatet

I kapittel 2 blir begrepet bygdenæring diskutert, og vi forsøker å komme fram til et alternativt begrep og en klarere definisjon av de næringene som drives med utspring i norske landbrukseiendommer.

I kapittel 3 blir aktuelle datakilder og statistikk presentert. Resultater fra driftsgranskningene blir presentert i kapittel 4, både data om tilleggsnæringer og annen næring. I kapittel 5 er det vist hvordan data fra SSB og NILF er brukt for å vise verdiskaping fra landbruksbaserte tilleggsnæringer i Buskerud og Telemark. Til slutt (kapittel 6) blir det presentert mulige nye undersøkelser som kan settes i gang for å bedre dokumentasjonen for den delen av næringsaktiviteten på norske landbrukseiendommer som er dårlig dokumentert i dag.

2 Bygdenæring som begrep

For å tydeliggjøre hva som legges i begrepsbruken bygdenæring i Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken», må først landbruket defineres. Landbruks- og matdepartementet (LMD) legger til grunn en vid definisjon av landbruksbegrepet. I følge Meld. St. 9 (2011-2012) omfatter *landbruket* et bredt spekter av næringsaktivitet, herunder jordbruk, skogbruk, reindrift og andre aktiviteter basert på landbrukets ressurser (bygdenæringer) (LMD 2011). Hva som ligger til grunn for begrepet *landbrukets ressurser* er derfor nøkkelen til å forstå hvilke aktiviteter bygdenæringen omfatter. LMD (2011) legger til grunn at *landbrukets ressurser* består av menneskelige ressurser, naturressurser og kapital. Med *bygdenæring* menes derfor all næringsaktivitet utenom tradisjonelt jordbruk, skogbruk og reindrift, som er basert på brukets menneskelige ressurser, naturressurser og kapital.

Begrepsbruken i stortingsmeldingen åpner for en vid forståelse av bygdenæringer ettersom tre fjerdedeler av det norske fastlandet tilhører en landbrukseiendom¹. En landbrukseiendom har i følge SSBs definisjon minst fem dekar eid jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal, og består i tillegg av andre typer areal som fjell, myr, vann, åpen fastmark, veier og liknende. Totalt er det 186 700 landbrukseiendommer i Norge, hvorav hver femte² var uten fast bosetting i 2012. At landbrukseiendommen er ubebodd innebærer at den enten er helt fraflyttet eller bare er brukt som feriebolig. I alt tilhører imidlertid 87 prosent av det fulldyrka jordbruksarealet og 64 prosent av den produktive skogen en landbrukseiendom med boligbygning, og dette er fordelt på 151 300 landbrukseiendommer. I Norge er det likevel bare 44 800 jordbruksbedrifter som driver økonomisk jordbruksaktivitet på egne og/eller innleide areal³. Av disse mottar 43 950 produksjonstilskudd og omtrent 31 100 har en standardomsetning på NOK 150 000 og mer, mens de resterende har en lavere omsetning⁴.

I stortingsmeldingen er følgende eksempler på bygdenæringer omtalt:

- utleie av jakt og fiske
- andre naturbaserte reiselivstilbud
- overnatting
- servering på gården
- produksjon og salg av matspesialiteter
- ulike opplevelses og kulturtilbud
- salg av kunst og håndverk
- vann- og vindkraftproduksjon
- inntekt fra hyttetomter

¹ Kilde: SSBs 2013a. Fra og med 2012 er nytt datagrunnlag benyttet. Tidligere har opplysninger fra Landbruksregisteret vært benyttet, mens fra 2012 er landbrukseiendommene og ulike arealklasser basert på digitale eiendomskart, grunneiendommer og eieropplysninger fra Matrikkelen. Dette er kombinert med opplysninger fra arealressurskart og Landbruksregisteret.

² Hver femte tilsvarer her 30 816 ubebodde landbrukseiendommer med bolighus.

³ Kilde: Landbruksdirektoratet 2013 (tidligere SLF), statistikk over antall foretak som hvert år mottar produksjonstilskudd.

⁴ Kilde: Kristiansen (red) 2013, NILFs utvalgsmateriale til driftsgranskingene i jordbruket 2012.

- fiskeoppdrett
- fiskeri
- mineralutvinning
- vedproduksjon
- gårdssag
- utleie av lokaler og lager
- helse-, omsorgs- og avlastningstilbud
- organisert bygdeservice
- kurs
- barnehage
- skolerelaterte tjenester
- rådgiving
- regnskapsføring
- konsulenttjenester
- leiekjøring
- slått
- brøyting, strøing m.fl.

Basert på oppstillingen over vil det være utfordrende å avgrense hva som er bygdenæring og hva som ikke er det. I dagligtale vil bygdenæringer favne *alle næringer som primært foregår på bygdene* – i hovedsak primærnæringene – jordbruk, skogbruk og fiskeri, og andre næringer som er avhengig av primærnæringene, inkludert småindustri. Oppstillingen ovenfor omfatter flere næringer som ikke nødvendigvis assosieres med jord- og skogbruk, eller som ikke er avgrenset til bygder. Regnskapsføring er et eksempel på en aktivitet som foregår i like stor grad i by som i bygd. En bonde kan være regnskapsfører med lokaler på bruket, eller han kan operere som regnskapsfører og ha kontor utenfor bygda.

I NILFs driftsgranskinger og i SSB brukes begrepet tilleggsnæring eller andre landbruksbaserte næringer, som blir definert som næringer utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, men som har basis i brukets ressurser avgrenset til arealer, bygninger, maskiner eller egne råvarer. Konsulenttjenester som regnskapsføring, inngår ikke i begrepet.

Bygdenæring som Landbruks- og matdepartementet har definert det, vil måtte forklares nærmere for at allmenheten skal forstå hva som menes. Det gjøres imidlertid klart i stortingsmeldingen at det ikke er gitt hvilke landbrukseiendommer og landbruksvirksomheter som kan brukes for å undersøke og fremskaffe kunnskap om bygdenæringer. Dette i tillegg til at det er benyttet en vid definisjon av bygdenæringer, bidrar til at bygdenæringer fremstår som et ullent og uklart begrep. I det videre skal derfor andre tilnærminger til begrepsbruken gjennomgås.

2.1 Andre tilnæringer; tilleggsnæring; andre landbruksbaserte næringer

Både Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Statistisk sentralbyrå (SSB) har en annen tilnærming enn det som er lagt til grunn i Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken». Hovedforskjellen er at hverken NILF eller SSB inkluderer menneskelige ressurser eller personressurser, mens dette er inkludert i definisjonen av bygdenæring i stortingsmeldingen. Avgrensningen til NILF og SSB omtales i avsnittene som følger.

Tilleggsnæring er av NILF definert som næringsvirksomhet utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, hvor en eller flere av brukets ressurser (areal, bygninger, maskiner og landbruksråvarer) inngår som faktorinnsats i produksjonen⁵.

Tilleggsnæringens hovedkategorier i driftsgranskingene til NILF er utleie av areal og bygninger, maskinkjøring, vareproduksjon/foredling, utmarksnæring, landbruksrelatert reiseliv (turisme), annen tjenesteyting og annen biologisk produksjon⁶, se vedlegg 1 for mer informasjon. NILF registrerer også næringsvirksomhet som ikke er knyttet til ressursene på bruket, men som drives av bonden eller ektefelle/samboer. Dette betegnes som *annen næring* og ikke som tilleggsnæring. Kjøring med tømmerbil eller gravemaskin, legepraksis og konsulentvirksomhet er eksempler på annen næring som ikke inkluderes som tilleggsnæring.

SSB samlet inn informasjon om tilleggsnæringer i jordbruket i den fullstendige tellingen i 1999 og 2010. Dette ble også tatt med i de utvalgsbaserte landbruksundersøkelsene i 2003, 2005 og 2007. Tilsvarende opplysninger blir for øvrig samlet inn i hele EØS-området. I 2010 valgte SSB å bruke betegnelsen *andre landbruksbaserte næringer*, men innholdet er det samme.

SSB definerer andre landbruksbaserte næringer som aktivitet som utnytter jordbruksbedriftens ressurser (areal, bygninger, maskiner og/eller landbruksråvarer)⁷. For å kunne klassifiseres som andre landbruksbaserte næringer, skal også aktiviteten gi inntekt eller sysselsetting for brukeren og/eller brukerens familie.

Over har vi sett at begrepsbruken bygdenæring i stortingsmeldingen skiller seg fra det NILF og SSB omtaler som tilleggsnæring eller annen landbruksbasert næring. SSBs definisjon av andre landbruksbaserte næringer ligger nær opp til NILFs definisjon av tilleggsnæring, men avviker for eksempel ved at SSB inkluderer pelsdyr, birøkt, og utleie av jord til jordbruksformål som andre landbruksbaserte næringer, mens dette blir definert som jordbruk av NILF. For at data fra NILF og SSB enklere skal kunne sammenlignes har NILF fra 2007 skilt ut pelsdyr med egen driftsgrenkode og inkluderer dette som tilleggsnæring i én tabell i den årlige publikasjonen *Driftsgranskingar i jord- og skogbruk*. I andre fremstillinger fra NILF blir pelsdyr regnet som en egen næring på linje med jord- og skogbruk.

Til tross for enkelte ulikheter, tar både NILF og SSB utgangspunkt i ressurser tilknyttet eiendommen til gårdsbruket, men inkluderer ikke personressurser. Begge definisjonene skiller seg derfor fra LMDs bygdenæringsbegrep på dette punktet.

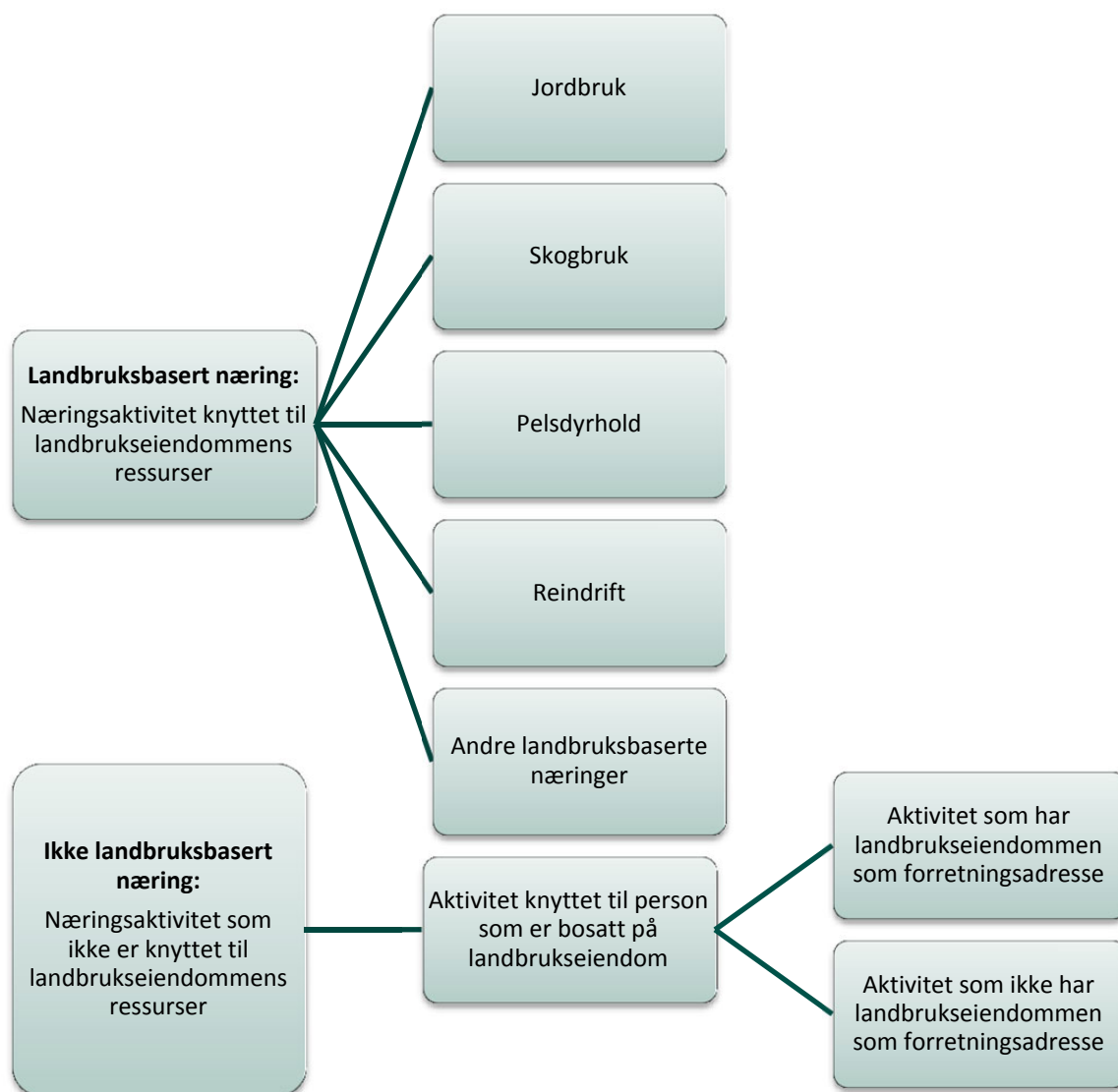
⁵ Kilde: Kristiansen (red) 2013.

⁶ Biologisk produksjon inkluderer oppdrett og avl av hunder og katter, hesteoppdrett, og fiskeoppdrett i ferskvann. Sjøbasert oppdrett er klassifisert som *annen næring* og ikke tilleggsnæring.

⁷ Kilde: SSB 2011, Landbruksteljing 2010.

2.2 Forslag til ny definisjon

Den næringsaktiviteten som foregår på norske landbrukseiendommer, kan deles inn i næringsaktivitet som har basis i eiendommens ressurser og næringsaktivitet som er knyttet til utnyttelse av personressurser på eiendommens forretningsadresse, men som ikke utnytter andre av eiendommens ressurser.

Figur 2.1 Næringsaktivitet på landbrukseiendommer

De landbruksbaserte næringene vil være tradisjonelt jordbruk, skogbruk, pelsdyrhold, reindrift og andre landbruksbaserte næringer (tilleggsnæringer hos NILF). Felles for disse næringene er at de er avhengige av landbrukseiendommens ressurser; arealer, bygninger og maskiner. Den delen av næringsaktiviteten som er knyttet til en person som er bosatt på en landbrukseiendom, men som ikke er avhengig av andre ressurser på eiendommen (annen næring), kan deles etter om aktiviteten har landbrukseiendommen som forretningsadresse eller om den bare er knyttet til person.

Denne måten å definere næringsaktivitet på landbrukseiendommer på, vil gi muligheter for koblinger mellom ulike registerdata hos SSB. Der finnes det mange muligheter for å koble på opplysninger om økonomiske forhold (lønn, kapitalinntekt, pensjon, næringsinntekt, formue og gjeld) og sosiale forhold (alder, kjønn, utdanning, bosted). Næringsinntekt (basert på selvangivelse og likning) kan deles i tre: jordbruksinntekt, skogbruksinntekt og annen næringsinntekt. Enklest er det å koble etter organisasjonsnummer (for foretak) og fødselsnummer, men om nødvendig kan man også gå veien om matrikelnummer eller koordinater. Dernest må man ta stilling til hvilke personer det er aktuelt å hente opplysninger for: bruker, ektefelle/samboer og eventuelt andre familiemedlemmer. For selskaper er det dessuten mulig å identifisere roller knyttet til deltaker, som daglig leder, styremedlem/leder mv.

Andre næringer kan defineres som all næringsaktivitet som ikke er avhengig av landbrukseiendommens ressurser, men som drives av en person som bor på en landbrukseiendom. Denne definisjonen vil samsvare med NILFs definisjon av annen næring. Ulempen med denne definisjonen av annen næring er at man ikke kan skille ut aktivitet som foregår et annet sted enn på bruket. For eksempel vil også næringsaktivitet som foregår et annet sted enn på landbrukseiendommen også inkluderes. Det vil derfor være mer treffsikkert dersom man bare inkluderer den delen av annen næring som har forretningsadresse på en landbrukseiendom.

Definisjonene over tar ikke hensyn til landbrukseiendommens beliggenhet. All næringsaktivitet som har tilknytning til en landbrukseiendom, eller som utøves av en som er bosatt på en landbrukseiendom, vil være inkludert, uavhengig om landbrukseiendommen ligger i, eller i nærheten av, en by eller et tettsted. Det vil likevel være mulig å dele inn eiendommene etter ulike inndelinger fra sentrum til periferi, for eksempel sentralitetsindeksen til SSB, som skiller mellom minst sentrale, mindre sentrale, noe sentrale og mest sentrale kommuner.

Begrepet *bygdenæring* indikerer at dette er en type næring som i hovedsak foregår på bygdene. Uten forklaring vil mange først og fremst forbinde bygdenæring med tradisjonelt landbruk.

Ut fra det ovennevnte foreslår vi at begrepet *bygdenæring* erstattes med ***andre landbruksbaserte næringer***.

3 Datakilder og statistikk

I dette kapittelet presenteres datakilder og statistikk som kan brukes for å kartlegge betydningen og omfanget til andre landbruksbaserte næringer (bygdenæringer). Den tradisjonelle landbruksstatistikken presenteres i del 3.1, mens del 3.2 presenterer annen, generell statistikk.

3.1 Landbruksstatistikk

Det finnes i dag tre ulike kilder til landbruksrelatert datamateriale vedrørende tilleggsnæringer. Disse er driftsgranskingene i jord- og skogbruk som utføres av NILF, landbrukstellingene som utføres av SSB, og trendundersøkelsene til Norsk senter for bygdeforskning (Bygdeforskning). I tillegg til dette kan Kundeeffektundersøkelsene til Innovasjon Norge benyttes til å vurdere virkemiddelbruken fra offentlige programmer og pengestøtte. Disse datakildene vil nå omtales fortløpende.

3.1.1 Driftsgranskingene i jord- og skogbruk

Driftsgranskingene i jord- og skogbruk gjennomføres hvert år av NILF og dekker den yrkesmessige delen av jordbruksbedriftene. Dette er den delen av jordbruksbedriftene som driver økonomisk jordbruksaktivitet på egne og innleide arealer, og som har en standardomsetning over NOK 150 000⁸. I 2012 tilsvarte dette omtrent 31 100 bruk, og driftsgranskingsutvalget bestod av regnskapsmateriale fra 870 gårdsbruk. For denne delen av populasjonen er tilleggsnæring godt dokumentert, både type tilleggsnæring, omfang og økonomi er registrert, men brukene rekrutteres ut fra jordbruksproduksjonen. Det er derfor usikkert om utvalget er representativt for tilleggsnæringer.

I tillegg til driftsgranskingene i jord- og skogbruk, har NILF tidligere gjennomført en landsomfattende undersøkelse blant mindre jordbruksbedrifter og landbrukseiendommer som ikke mottar produksjonstilskudd. Resultatene fra disse undersøkelsene er tidligere publisert i NILF-Notat 2008–25 *Næringsaktivitet og ressursgrunnlag på ulike typer* (Knutsen m.fl. 2008). NILF har også publisert diskusjonsnotat 2010–10 *Utredning om gårdsbaserte næringer utenom jord- og skogbruk* som presenterer en oversikt over hvilke data NILF, SSB og Bygdeforskning har (Kristiansen (red) 2010).

3.1.2 Landbrukstellingene og annen landbruksstatistikk

Gjennom landbruksstatistikken, både de årlige utvalgstellingene og fulltellingene som gjennomføres hvert tiende år, samler SSB inn store mengder data om norske jordbruksbedrifter. SSB benytter både registre og skjema for å gjennomføre undersøkelsene. Flere av tellingene har med spørsmål om tilleggsnæring. Resultatene kan sammenlignes med andre land i EØS-området.

⁸ Standardomsetning over NOK 150 000 gjaldt fra og med 2012. Tidligere var kravet 8 European Size Unit (ESU). ESU tilsvarer et standard dekningsbidrag på 1 200 Euro, og brukes for å uttrykke økonomisk størrelse i jordbruket (på engelsk; ESU is a standard gross margin of EUR 1 200 that is used to express the economic size of an agricultural holding or farm).

I tillegg har SSB også data om bosetting, yrkesaktivitet, bygningsmasse m.m. Tidligere har informasjon knyttet til landbrukseiendommer⁹ vært basert på opplysninger fra Landbruksregisteret. Fra og med 2012 er landbrukseiendommene og ulike arealklasser basert på digitale eiendomskart, grunneiendommer og eieropplysninger fra Matrikkelen¹⁰. Dette er kombinert med opplysninger fra arealressurskart og Landbruksregisteret. Endringene har ført til at antall eiendommer har endret seg noe.

3.1.3 Trendundersøkelsene

Trendundersøkelsene til Bygdeforskning er en spørreundersøkelse blant norske gårdsbruk som gjennomføres hvert annet år, og inneholder data som er relevante for dokumentasjon av bygdenæringer. Utvalget for trendundersøkelsene er trukket fra produksjonstilskudsregisteret til Landbruksdirektoratet (tidligere SLF)¹¹.

3.1.4 Kundeeffektundersøkelsene

Innovasjon Norge kartlegger virkemiddelbruken og effekter relatert til blant annet bygdeutviklingsmidlene for landbruksrelaterte tilleggsnæringer. Dette gjøres i Kundeeffektundersøkelsene som er inndelt i en førundersøkelse og en etterundersøkelse. Førundersøkelsen gjennomføres året etter at tilskuddene er mottatt, mens etterundersøkelsen gjennomføres fire år etter at tilskuddene er mottatt.

Kundeeffektundersøkelsene kan ikke bidra til å skape klarhet i bygdenæringenes omfang og betydning, men kan til en viss grad indikere hvor godt bygdeutviklingsmidlene for tilleggsnæringer genererer addisjonalitet¹², innovasjon og samarbeid etc.

3.2 Generell statistikk

En viktig del ved utredningen av datagrunnlaget, er å skape muligheter for å bruke ordinær nærings-, lignings-, eiendoms- og arbeidsmarkedsstatistikk. Under dette punktet vurderes derfor annen statistikk som potensielt kan brukes for å dokumentere bygdenæringene i Norge.

3.2.1 Bygningsanvendelse på landbrukseiendommer i Norge

Det finnes betydelig data om norske landbrukseiendommer. Totalt er det 186 700 landbrukseiendommer i Norge, hvorav 151 300 har boligbygning. Av disse er det 30 800 som ikke har fast bosetting. I alt 165 200 eiendommer har jordbruksareal og 133 100 har produktivt skogareal¹³. I forbindelse med LMDs nasjonale program for landbruksbygg og kulturlandskap, er det sannsynlig at det vil bli arbeidet systematisk med data om anvendelse av bygningsmasse i landbruket. Når det gjelder investeringer i

⁹ En landbrukseiendom har minst 5 dekar jordbruksareal, og/eller 25 dekar produktivt skogareal. Landbrukseiendommene består i tillegg av andre typer areal som fjell, myr, vann, åpen fastmark, veier o.l.

¹⁰ Matrikkelen er landets offisielle eiendomsregister. Den inneholder en oversikt over eiendommer, eiendomsgrenser, adresser og bygninger, se kartverket.no.

¹¹ Produksjonstilskudsregisteret angir alle gårdsbruk som mottar produksjonstilskudd i Norge.

¹² Addisjonalitet indikerer hvorvidt et prosjekt ville vært utført uten pengestøtte. Addisjonalitet kan dermed forstås som den meraktiviteten som ikke ville blitt utført eller igangsatt uten et offentlig program eller intervensjon.

¹³ Kilde: SSB 2013a. Landbrukseiendommer 2012.

bygningstype, er SSBs data avgrenset til investering i driftsbygninger på landbruks-eiendommer som driver jordbruk i egen regi. For landbrukseiendommer generelt kan imidlertid SSB identifisere forekomsten av nye bygninger og større påbygg, fordelt på bygningstype.

3.2.2 Næringsaktivitet på landbrukseiendommer i Norge

SSBs statistikk over landbrukseiendommer i Norge kan kobles sammen med næringsstatistikk, og sorteres etter for eksempel BA-sentralitet eller SSBs sentralitetsindeks. Styrken ved en slik tilnærming er at all næringsaktivitet som foregår på landbrukseiendommer i Norge, kan kartlegges over tid slik at viktige utviklingstrekk fanges opp.

Den offisielle næringsstatistikken er basert på Norsk standard for næringsgruppering (SN2007)¹⁴ som registrerer enheters primær- og sekundærnæringer, men ikke hjelpeaktiviteter¹⁵. En hjelpeaktivitet er noe som utføres kun for å betjene enhetens primære og sekundære aktiviteter. For å bli definert som hjelpeaktivitet, må følgende kriterier være oppfylt: betjener bare den enheten den er en del av; en sammenlignbar aktivitet av lignende omfang utøves i lignende produksjonseenheter; produserer tjenester eller unn-taksvis produkter som ikke utgjør en del av enhetens sluttprodukt; inngår i enhetens løpende kostnader, dvs. den skaper ikke bruttoinvesteringer i fast kapital.

Ved å bruke SSBs statistikk over landbrukseiendommer i Norge, koblet opp mot næringsstatistikk, og sortere etter BA-sentralitet eller SSBs sentralitetsindeks, kan næringsaktivitet på landbrukseiendommer i Norge kartlegges over tid og etter sentralitet så lenge aktiviteten er en primær- eller sekundærnæring. Problemet med en slik tilnærming er imidlertid at flere bygdenæringsaktiviteter hverken regnes for å være en primær- eller en sekundærnæring, men snarere en hjelpeaktivitet. Slik sett vil ikke tallmaterialet vise et fullstendig bilde over bygdenæringer i Norge, da en bygdenæringsaktivitet gjerne er basert på landbrukets ressurser uten at den skaper bruttoinvesteringer i fast kapital, eller er en form for tjeneste (eller produkt) som ikke utgjør en del av enhetens sluttprodukt m.m. Ettersom flere bygdenæringsaktiviteter ikke fanges opp av næringsstatistikk, vil det derfor være vanskelig å generere statistiske data for bygdenæringer i Norge.

For å undersøke hvorvidt bygdenæringsaktiviteter er registrert som primær- eller sekundærnæring, er næringskoden for primær- og sekundærnæring sjekket opp mot enkelte bruk som er registrert med tilleggsnæring og annen næring i driftsgranskingsmateriale fra 2012.

I driftsgranskingsmateriale fra 2012 er totalt 749 bruk registrert med en eller flere tilleggsnæringer. Av disse 749 brukene, er 302 bruk sjekket for næringskode i Brøn-nøysundregisteret, se Tabell 3.1. Brukene som er sjekket for næringskode er videre sortert etter næringskode for jordbruk, skogbruk og annen næring enn jord- og skogbruk, og dette både for primær- og sekundærnæring.

I tabell 3.1 er totalt 270 bruk registrert med jordbruk som primærnæring. Av disse har 18 bruk jordbruk som sekundærnæring, mens 26 bruk har skogbruk og 10 bruk har annen næring enn jord- og skogbruk som sekundærnæring. For skogbruk er 11 bruk registrert med dette som primærnæring, og av disse har 7 bruk jordbruk som sekundær-

¹⁴ Norsk standard for næringsgruppering (SN2007) ble innført i 2007 og er harmonisert etter EUs tilsvarende standard (NACE Rev.2) som er regulert i egen rådsforordning. SN2007 er delt inn i fire nivåer, se SSB 2007, *Standard for næringsgruppering*, for mer informasjon.

¹⁵ Kilde: SSB 2007. Standard for næringsgruppering.

næring. Videre har 21 bruk annen næring enn jord- og skogbruk som primærnæring, og av disse har fem bruk jordbruk som sekundærnæring.

Tabell 3.1 Bruk med tilleggsnæring i driftsgranskingene i 2012, etter næringskode for primær- og sekundærnæring

	Primærnæring	Sekundærnæring			Totalt i prosent
		Jordbruk	Skogbruk	Annen næring	
Jordbruk	270	18	26	10	20 %
Skogbruk	11	7	0	0	64 %
Annen næring enn jord- og skogbruk	21	5	0	0	24 %

Svært få bruk som er registrert med tilleggsnæring i driftsgranskingsmaterialet, er registrert med annen næringskode enn jord- og skogbruk. Tilsvarende gjelder også bruk som er registrert med annen næring i driftsgranskingsmaterialet, se Tabell 3.2.

I driftsgranskingsmateriale fra 2012 er totalt 246 bruk registrert med annen næring, se Tabell 3.2. Av disse 246 brukene, er 71 bruk sjekket for næringskode i Brønnøysundregisteret. Brukene som er sjekket for næringskode, er videre sortert etter næringskode for jordbruk, skogbruk og annen næring enn jord- og skogbruk, og dette både for primær- og sekundærnæring.

I tabell 3.2 er totalt 56 bruk registrert med jordbruk som primærnæring. Av disse har to bruk jordbruk som sekundærnæring, mens to bruk har skogbruk og seks bruk har annen næring enn jord- og skogbruk som sekundærnæring. For skogbruk er ett bruk registrert med dette som primærnæring, og dette ene bruket har jordbruk som sekundærnæring. Videre har 14 bruk annen næring enn jord- og skogbruk som primærnæring, og av disse har fem bruk jordbruk som sekundærnæring.

Tabell 3.2 Bruk med annen næring i driftsgranskingene i 2012, etter næringskode for primær- og sekundærnæring

	Primærnæring	Sekundærnæring			Totalt i prosent
		Jordbruk	Skogbruk	Annen næring	
Jordbruk	56	2	2	6	18 %
Skogbruk	1	1	0	0	100 %
Annen næring enn jord- og skogbruk	14	5	0	0	36 %

Som vist over er det svært få bruk i driftsgranskingsmaterialet fra 2012 som er registrert med annen næring enn jord- og skogbruk. Dette tyder på at det vil være vanskelig å koble sammen SSBs statistikk over landbrukseiendommer i Norge og næringsstatistikk. Det bemerkes imidlertid at driftsgranskingsmaterialet for 2012 er hentet fra et utvalg på omtrent 31 000 bruk, mens det finnes 151 300 bebodde landbrukseiendommer i Norge. En stor andel av landbrukseiendommene i Norge er derfor ikke sjekket opp mot næringskode. Basert på de gårdsbrukene som er sjekket, vil trolig tallmateriale og utvikling i andre landbruksbaserte næringer basert på næringsstatistikk, være mangelfullt.

3.2.3 Holdninger til bygdenæringene

Grunnlaget for bygdenæring ligger først og fremst i forbrukernes preferanser for å utnytte tjenester og varer basert på lokale, landbruksrelaterte ressurser. Norsk Monitor¹⁶ er en omfattende intervjuundersøkelse som kartlegger nordmenns verdisyn og grunnholdninger kombinert med adferd på en lang rekke områder. Norsk Monitor kartlegger holdninger til landbruket i Norge. Dersom Norsk Monitor ikke allerede undersøker holdninger til bygdenæringene, er det likevel mulig å gjennomføre en slik holdningsundersøkelse. Dette vil imidlertid kreve at begrepsbruken er tilstrekkelig definert og avgrenset slik at spørsmålsformuleringene blir tilstrekkelig presise.

¹⁶ Ipsos MMI gjennomfører undersøkelsen «Norsk Monitor».

4 Data fra driftsgranskingene – tilleggsnæring og annen næring

Driftsgranskingene i jord- og skogbruk inneholder data fra all næringsaktivitet på deltakerbrukene. Dette kapittelet inneholder data om tilleggsnæring og annen næring, hentet fra driftsgranskingene i jord og skogbruk.

Tilleggsnæring defineres som næringsvirksomhet utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, med basis i ressursene på bruket. Leiekjøring med traktor og andre maskiner, foredling av egenproduserte råvarer og utleie av hus som hører til på gården, er eksempler på aktuelle tilleggsnæringer. Når deltakerne driver næringsvirksomhet der de ikke bruker ressursene på bruket, blir aktiviteten registrert som «annen næring». Eksempel på «annen næring» er kjøring med tømmerbil eller gravemaskin, legepraksis og konsulentvirksomhet.

De siste årene har det vært stor interesse for økonomiske data fra tilleggsnæringer, men frem til nå har det vært få datakilder. Det brukes offentlige midler rettet mot å utvikle alternativ næringsvirksomhet som har basis i ressursene på gårdsbruk. Foreløpig har det vært vanskelig å måle effekten av denne innsatsen, og det er derfor et ønske om mer kunnskap om disse næringene og hvordan de utvikler seg over tid.

4.1 Tilleggsnæring i driftsgranskingene

Omfanget av tilleggsnæringer på bruk som er med i driftsgranskingene, blir påvirket av utvalget som undersøkelsen bygger på. I august 2012 var det 43 954 norske jordbruksbedrifter som søkte om produksjonstilskudd i jordbruket. Driftsgranskingene for 2012 hentet deltakere fra et utvalg på omtrent 31 100 bruk. Grunnen til den store forskjellen er at bruk som er med i driftsgranskingene, skal ha inntekter fra jordbruket som har et «vesentlig omfang» og følgelig omsetning over kr 150 000. Dette medfører at mange små bruk faller utenom utvalgs-kriteriene til driftsgranskingene.

Aktivitet i tilleggsnæringer i driftsgranskingene i jord- og skogbruk er registrert siden 1997. Fra regnskapsåret 2005 ble registreringene av ulike tilleggsnæringer og annen næringsvirksomhet utvidet og gjort mer detaljert.

4.1.1 Klassifisering av bruk med tilleggsnæring

I driftsgranskingene er tilleggsnæring inndelt etter følgende hovedkategorier¹⁷:

- Utleie av areal og bygninger
- Maskinkjøring
- Vareproduksjon/foredling
- Utmarksnæring
- Landbruksrelatert reiseliv (turisme)

¹⁷ Se vedlegg 1 for mer informasjon om tilleggsnæringer.

- Annen tjenesteyting
- Annen biologisk produksjon.

Mange bruk driver med flere typer tilleggsnæring. Antall registreringer per driftsgren blir derfor langt høyere enn antall bruk. For å fange opp bruk som driver med tilleggsnæring av et visst omfang, presenterer noen av tabellene og figurene resultat fra bruk som har omsetning på mer enn kr 20 000 i tilleggsnæringer.

4.1.2 Omfang, omsetning og driftsoverskudd i tilleggsnæring

Tabell 4.1 viser at av 870 bruk som var med i driftsgranskingene i 2012, hadde 83 prosent (724 bruk) omsetning i tilleggsnæring. Tilsvarende andel for 2011 var 81 prosent. Omsetning er definert som salgsinntekter av varer og tjenester. Tabellen viser også at 59 prosent av brukene hadde omsetning på mer enn kr 20 000 i tilleggsnæring. prosentdelen bruk med tilleggsnæring av vesentlig omfang (omsetning over kr 20 000), var størst på Østlandet og minst på Vestlandet og i Nord-Norge i 2012.

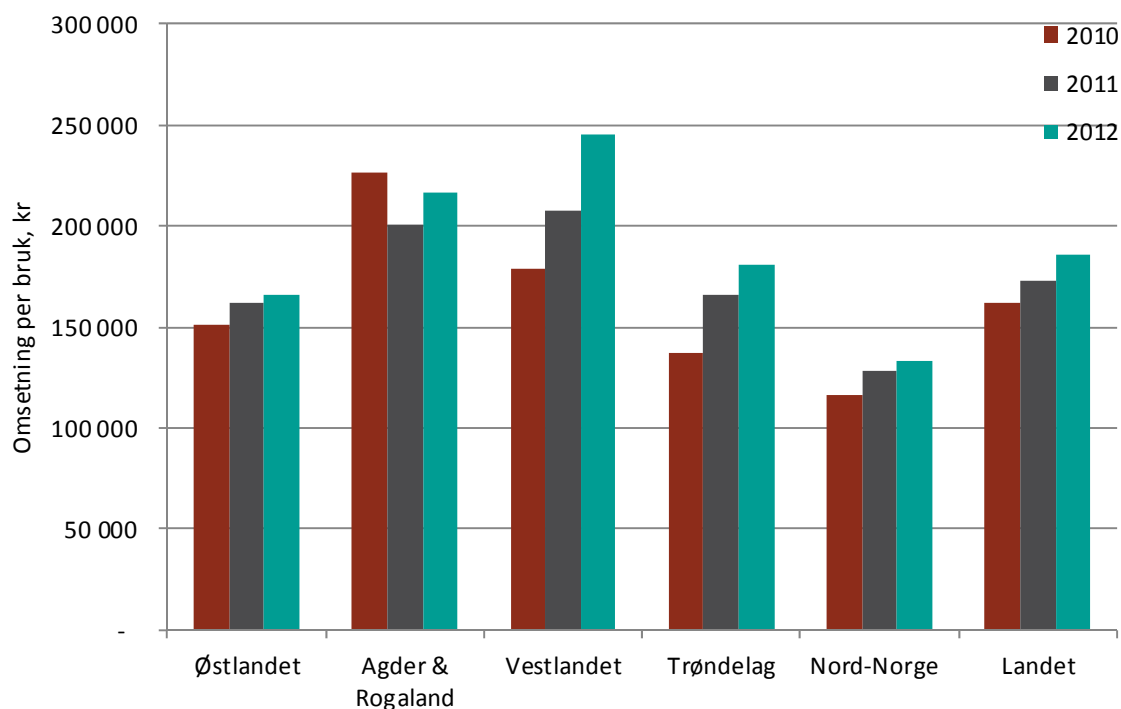
Tabell 4.1 Prosent bruk med omsetning i tilleggsnæring i 2012

	Østlandet	Agder & Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Landet
Antall bruk i driftsgranskingene	314	144	169	133	110	870
Prosent bruk med omsetning i tilleggsnæring	90 %	76 %	77 %	86 %	79 %	83 %
Prosent bruk med omsetning på over kr 20 000 i tilleggsnæring	68 %	59 %	49 %	54 %	50 %	59 %

Kilde: Kristiansen (red) 2013, NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk, 2012

Figur 4.1 viser omsetning i tilleggsnæring i årene 2010–2012, fordelt etter regioner. Figuren bygger på et resultat fra bruk som har omsetning over kr 20 000 i tilleggsnæring, 509 bruk 2012. I 2012 var omsetningen i gjennomsnitt kr 185 500 per bruk, og det er en økning på kr 12 400 fra året før. Omsetningen økte fra 2011 til 2012 i alle regionene, og Vestlandet hadde den største økningen på kr 37 500.

I 2010 var omsetningen i tilleggsnæring høyest i Agder og Rogaland. I 2011 og 2012 er det Vestlandet som har hatt høyest omsetning. Den kraftige økningen på Vestlandet skyldes i hovedsak svært høy omsetning på noen få bruk der tilleggsnæringen har vært under oppbygging gjennom flere år.

Figur 4.1 Omsetning i tilleggsnæring, kroner per bruk. Bruk med omsetning over kr 20 000 i tilleggsnæring. Regioner, 2010–2012

Kilde: Kristiansen (red) 2013, NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk, 2012

Resten av kapittelet tar for seg ulike resultat der alle bruk med tilleggsnæringsaktivitet er med i grunnlaget, uavhengig av omfang. Figur 4.2 viser driftsoverskuddet fra ulike driftsformer innen tilleggsnæring i perioden 2010–2012 (740 bruk i 2012). I gjennomsnitt var driftsoverskuddet fra tilleggsnæring kr 54 400 per bruk i 2012. Det er en nedgang på 7 300 per bruk fra 2011. Noen av brukene får beregnet driftsoverskudd selv om de ikke har omsetning. Dette gjelder for eksempel bruk som er i oppstartsfasen og som bare har utgifter.

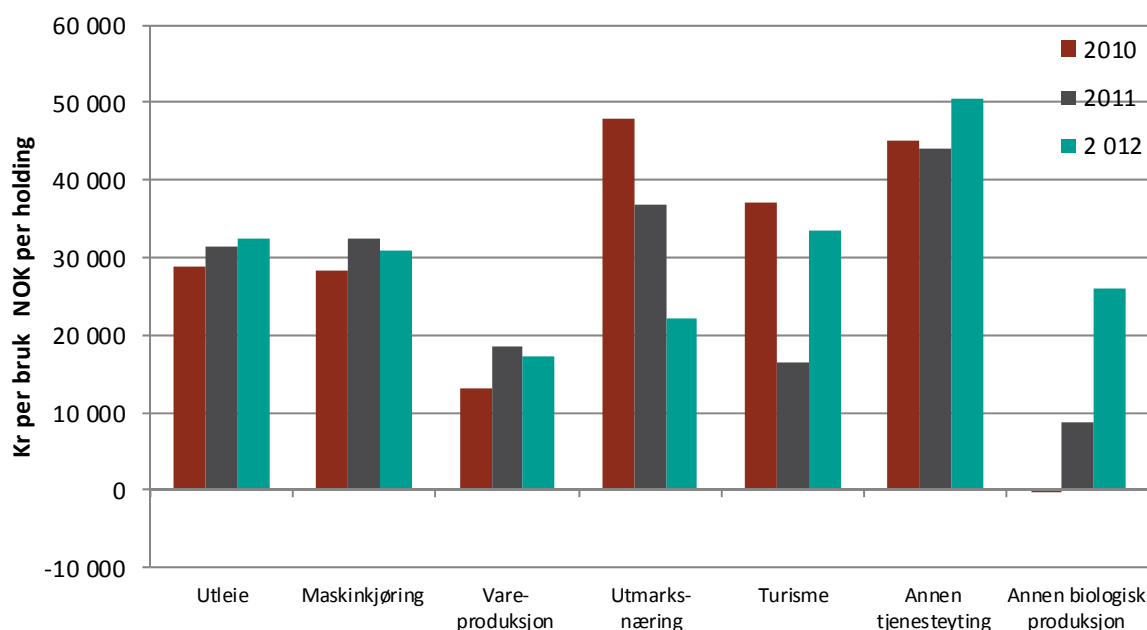
I driftsformen «utleie» var driftsoverskuddet kr 32 500 i gjennomsnitt per bruk i 2011. Det var 400 bruk som hadde denne driftsformen.

Enkeltbruk kan ha flere ulike typer maskinkjøring, og da for eksempel både rundballepressing for jordbruket og snøbrøyting for andre. I 2012 var det 446 bruk som drev med «maskinkjøring», slik denne driftsformen er definert. Driftsoverskuddet i driftsformen har vært nokså stabilt og var i gjennomsnitt kr 31 000 per bruk i 2012.

Driftsformen «vareproduksjon» hadde i gjennomsnitt et driftsoverskudd på kr 17 100 per bruk i 2012. Det var 220 bruk som drev med vareproduksjon. Driftsformen omfatter blant annet omsetning av ved og videreforedling av kjøtt, melk og frukt.

For driftsformen «turisme» har driftsoverskuddet varierer mye mellom år. Dette er en liten gruppe, bare 15 bruk i 2012. I en så liten gruppe kan utskiftning av bruk, eller resultat på enkeltbruk, gi store utslag på gjennomsnittstallene. Driftsoverskuddet for driftsformen «turisme» var kr 33 500 per bruk i 2012.

Driftsformen «annen tjenesteyting» omfatter bruk som blant annet driver med «inn på tunet»¹⁸, saueklipping og klauvskjæring. Annen tjenesteyting var den driftsformen blant tilleggsnæringene som hadde det høyeste driftsoverskuddet i 2012 med kr 50 500 per bruk. Det var 55 bruk som hadde denne driftsformen i 2012. «Annen biologisk produksjon» (som for eksempel hunde- eller hesteoppdrett) har hatt varierende resultat. I 2012 var driftsoverskuddet kr 26 000 per bruk. Det er svært få observasjoner i denne gruppen, og i 2012 var det bare ni bruk som hadde denne driftsformen. Tallene er derfor svært usikre for gruppen.

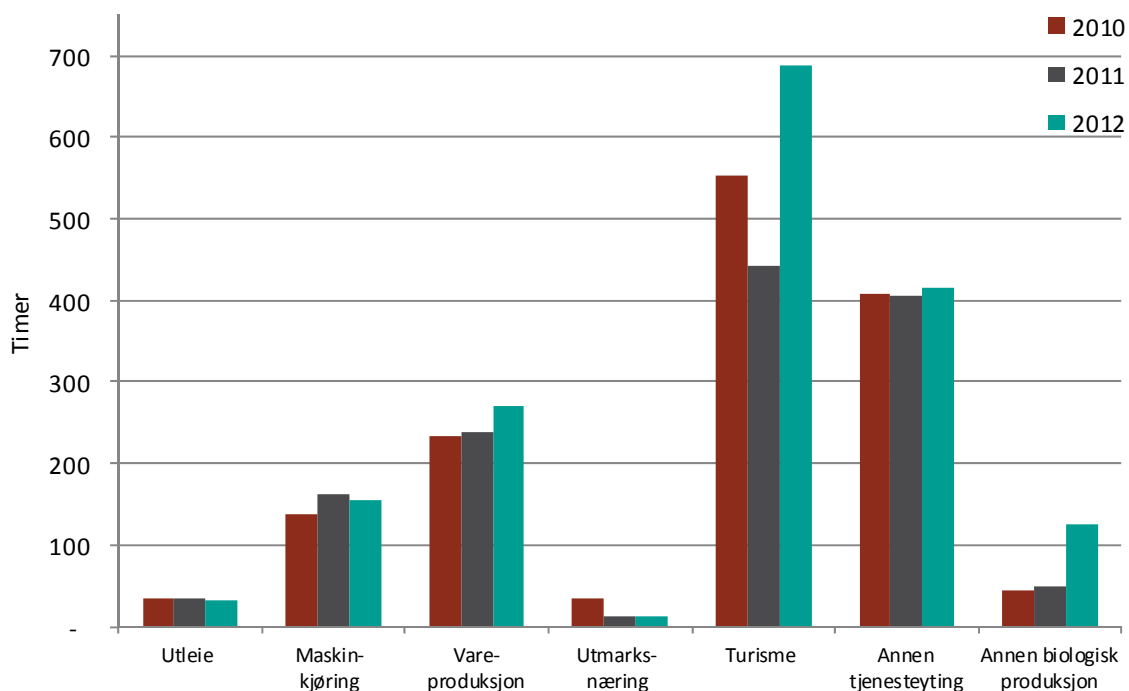
Figur 4.2 Driftsoverskudd fra forskjellige former for tilleggsnæring, kroner per bruk. Alle bruk med tilleggsnæring, 2010–2012

Kilde: Kristiansen (red) 2013, NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk, 2012

4.1.3 Arbeidsinnsats i tilleggsnæringer

Figur 4.4 viser arbeidsinnsatsen i de ulike formene for tilleggsnæring. I gjennomsnitt er det brukt 221 timer innen tilleggsnæring i 2012 på de brukene der det er registrert timer på tilleggsnæring. For bruk med «turisme» økte både driftsoverskuddet og arbeidsinnsatsen betydelig fra 2011 til 2012, og i gjennomsnitt ble det arbeidet 689 timer i tilleggsnæringen på disse brukene i 2012. Deretter følger «annen tjenesteyting» med 414 timer i gjennomsnitt. På bruk med «maskinkjøring» var timeforbruket på 154 per bruk i 2012 og timeforbruket har vært nokså stabilt i flere år. Bruk med «vareproduksjon» har hatt svakt økende arbeidsinnsats per bruk i en årrekke. I 2012 ble det registrert 271 timer per bruk for denne driftsformen. Mange bruk har ulike former for utleie og utmarksnæring, men det er oftest få timer relatert til disse to driftsreinene.

¹⁸ «Inn på tunet» er en fellesbetegnelse for tilrettelagte tjenester på gårdsbruk til utdanning-, oppvekst-, helse-, og sosialsektoren. Eksempler er arbeidstrening, demensomsorg og lærings- og mestringsarenaer for barn og unge med lære- og atferdsproblemer. Se også kapittel 4.1.4.

Figur 4.3 Arbeidstimer brukte i ulike former for tilleggsnæring. Alle bruk som har registrert timer i tilleggsnæring, 2010–2012

Kilde: Kristiansen (red) 2013, NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk, 2012

4.1.4 Inn på tunet

De siste årene har det vært stor interesse for *inn på tunet-aktiviteter*. I 2012 var det 14 bruk i driftsgranskningen som hadde omsetning i tilleggsnæring som ble klassifisert som *inn på tunet-aktivitet*. I gjennomsnitt hadde disse 14 brukene et driftsoverskudd på kr 134 800, med en variasjon fra kr -4 800 til kr 748 700 for denne aktiviteten. Fem av brukene oppnådde et driftsoverskudd på mer enn kr 100 000.

Gjennomsnittlig arbeidsinnsats var 475 timer per bruk. Arbeidsinnsatsen varierte fra noen få timer til et årsverk. For fem av brukene er det registrert mer enn 500 arbeidstimer til denne aktiviteten.

Tre av de fem brukene med driftsoverskudd over 100 000 fra inn på tunet, hadde høyere driftsoverskudd fra denne aktiviteten enn fra jordbruket. Ett av brukene hadde om lag lik arbeidsinnsats i tilleggsnæring som i jordbruket. For de andre utgjorde arbeidsinnsatsen i tilleggsnæring fra 0 til 35 prosent av arbeidsinnsatsen i jordbruket.

4.1.5 Hva betyr tilleggsnæringene for total inntjening på bruket?

Overskuddet fra tilleggsnæringene utgjorde i gjennomsnitt 5,7 prosent av samlet inntjening på alle (870) driftsgranskingsbruk i 2012. Bidraget varierer naturlig nok med ulike regioner og tilleggsnæring. Tabell 3.2 viser at tilleggsnæringene i 2012 hadde minst betydning for total inntjening på Jæren og utgjorde 2,3 prosent. Tilleggsnæringene hadde størst betydning på total inntjening i «andre bygder» i Agder og Rogaland, med 7,5 prosent i 2012.

Tilleggsnæringenes bidrag til den totale inntjeningen på bruket har økt noe i det siste tiåret. Likevel er bidraget fra tilleggsnæringene fremdeles lav. For enkelte av regionene

driftsgranskingsbrukene er delt inn i, har bidraget fra tilleggsnæring variert en del mellom år. Dette skyldes i stor grad utskifting av bruk i driftsgranskingene.

Tabell 4.2 Bidrag fra tilleggsnæring. Driftsoverskudd i prosent av total inntjening på bruket

	1999	2001	2003	2005	2007	2010	2011	2012
Østlandet								
Flatbygder	7,1	6,1	7,2	8,6	8,8	6,2	8,1	6,1
Andre bygder	8,0	6,2	5,8	5,9	5,7	5,6	5,4	5,0
Agder & Rogaland								
Jæren	3,6	2,5	1,6	1,3	1,7	2,2	2,2	2,3
Andre bygder	4,1	3,6	4,5	7,1	6,7	12,7	8,7	7,5
Vestlandet	4,8	3,8	4,9	4,8	3,5	6,1	7,0	5,0
Trøndelag								
Flatbygder	2,6	2,3	4,6	4,8	6,3	5,7	6,0	6,1
Andre bygder	4,9	4,3	6,3	4,3	4,0	7,7	6,4	4,2
Nord-Norge	2,5	3,5	2,1	2,8	4,6	3,6	4,0	3,9
Landet	5,5	4,6	5,2	5,7	5,7	6,2	6,4	5,2

Kilde: Kristiansen (red) 2013, NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk, 2012

4.1.6 Lønnsomhet i tilleggsnæringer

Tabell 4.3 viser driftsoverskuddet per time innen maskinkjøring, vareproduksjon, turisme og annen tjenesteyting sammenlignet med driftsoverskuddet per time i jordbruket. I 2012 kom jordbruket (gjennomsnitt for alle bruk i driftsgranskingene) ut med et driftsoverskudd på kr 125 per time. Av tilleggsnæringene som er med i oversikten, har maskinkjøring hatt den høyeste timesatsen i perioden 2007 til 2012. Også annen tjenesteyting har hatt høyere driftsoverskudd per time enn jordbruket i samme periode. For turisme er det stor variasjon mellom årene. Noe av årsaken til det er utskifting av bruk. Vareproduksjon har hatt en positiv utvikling de siste årene, men kommer likevel ut med lavere driftsoverskudd per time enn jordbruket i perioden 2007 til 2012.

Tabell 4.3 Driftsoverskudd, kroner per time. Ulike former for tilleggsnæring sammenlignet med jordbruket

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Maskinkjøring	206	224	199	212	209	209
Vareproduksjon	54	57	81	68	94	89
Turisme	92	133	162	90	45	66
Annen tjenesteyting	171	166	176	120	113	146
Jordbruket, alle bruk	99	105	98	105	102	125

Kilde: Kristiansen (red) 2013, NILFs driftsgranskinger i jord- og skogbruk, 2012

4.2 Annen næring i driftsgranskningene

I driftsgranskningene er *annen næring* definert som næringsaktivitet som blir drevet av en gårdbruker eller ektefelle/samboer, men som ikke involverer ressursene på bruket. Annen næring blir delt inn i ti kategorier, se tabell 4.4 under.

Tabell 4.4 Annen næring, kategorier i driftsgranskningene

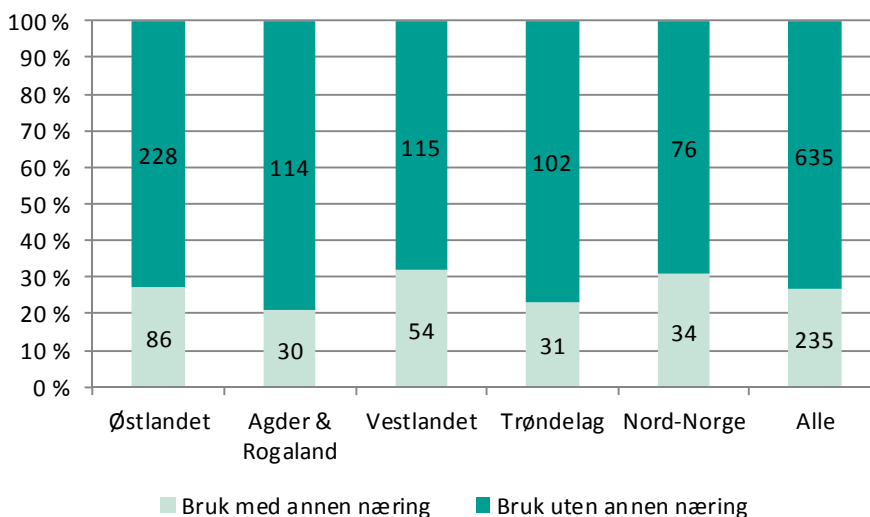
Kategori	Kommentar
Regnskapsføring og konsulentvirksomhet	Regnskapsføring, rådgiving og konsulenttjeneste, advokatpraksis m.m.
Anleggsvirksomhet og transport	Graving, planering, transport av gods og materiell, taxi, busskjøring
Vareproduksjon og foredling	Bakerivirksomhet, sjøbasert fiskeoppdrett o.l.
Husflid og småindustri	Diverse håndarbeid, sløyd, vareproduksjon som ikke er basert på gårdens ressurser
Byggevirksomhet	Snekkervirksomhet, muring, maling. Bygdeserviceaktiviteter av denne karakter
Annen tjenesteyting	Gartnerarbeid, frisør, hudpleie, lege, psykolog-, tannlege-, dyrlegepraksis m.m.
Jordbruksarbeid for andre	Avløsning, inseminering, arbeid på fellesbeiter utover egen andel, annet jordbruksrelatert arbeid for andre bønder
Utleie av fast eiendom og andre kapitalinntekter	Utleie av fast eiendom (ikke gårdsbruket) og annen virksomhet som generer rene kapitalinntekter
Handelsvirksomhet	Kjøp og salg av diverse varer
Ikke klassifisert	Aktivitet som ikke kan klassifiseres i kategoriene over

I 2012 var det 235 av 870 bruk i driftsgranskingene som drev med annen næring. Det tilsvarer 27 prosent av brukene, mens det var registrert en eller annen form for tilleggsnæring på 83 prosent av brukene, uavhengig av omfang på aktivitetene.

I gjennomsnitt for alle brukene i driftsgranskingene utgjorde driftsoverskuddet fra annen næring kr 34 400, eller knappe 4 prosent.

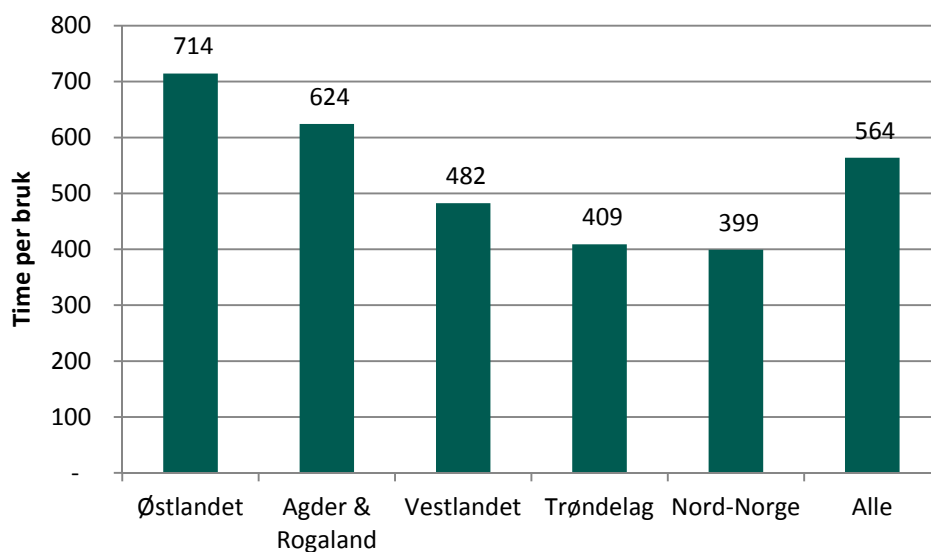
4.2.1 Annen næring i ulike regioner

Vestlandet og Nord-Norge har størst andel av bruk som har registrert annen næring i driftsgranskingene med henholdsvis 32 prosent og 31 prosent, se figur 4.4. Lavest ligger Trøndelag og Agder og Rogaland (23 prosent og 21 prosent).

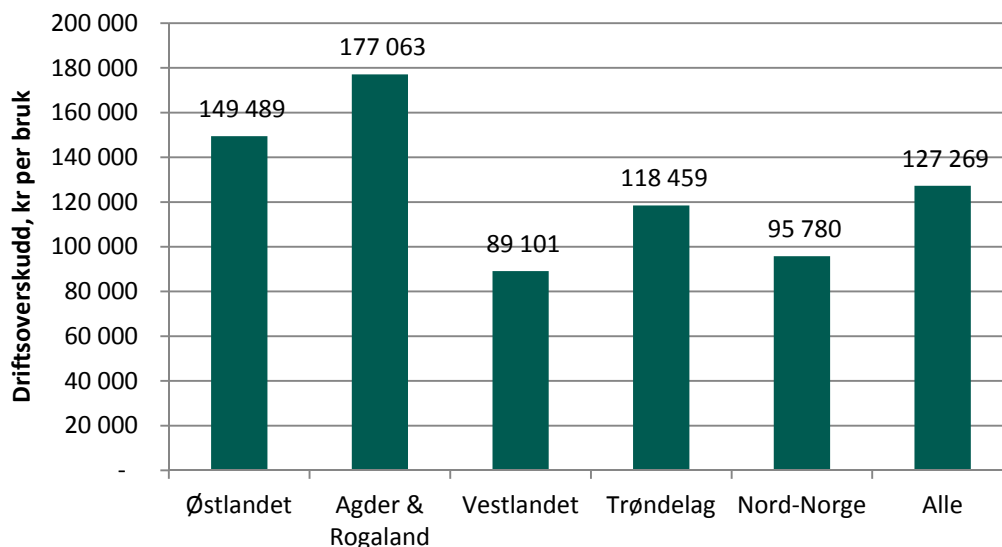
Figur 4.4 Andel og antall bruk som har annen næring, etter regioner, 2012

Det er bruka på Østlandet og i Agder og Rogaland som nedlegger størst arbeidsinnsats i annen næring med henholdsvis 714 og 624 timer, se figur 4.5. Gjennomsnittet for alle som hadde annen næring var 564 timer per bruk.

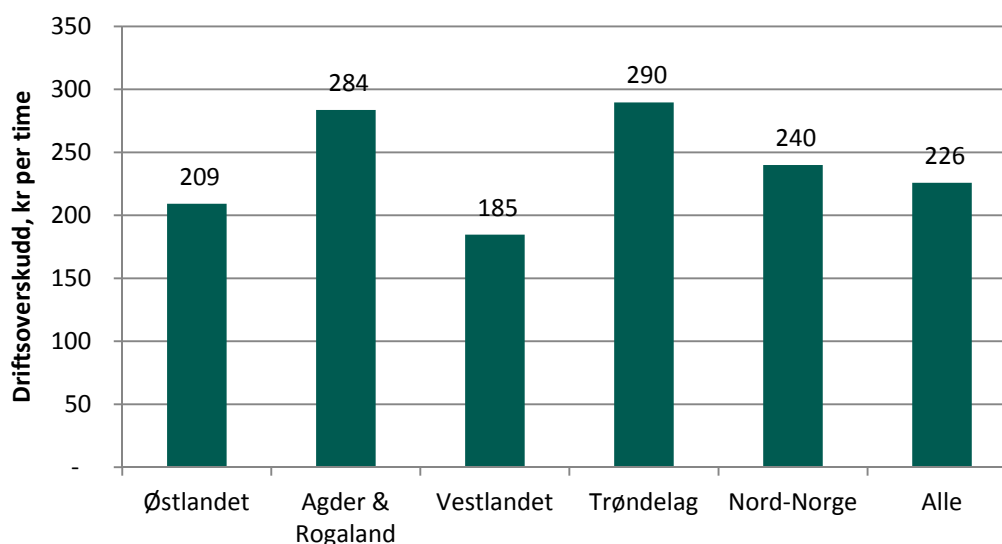
Figur 4.5 Arbeidsinnsats i annen næring, regioner, driftsgranskingene 2012

Det var brukene i Agder og Rogaland som hadde høyest driftsoverskudd i annen næring i gjennomsnitt per bruk med kr 177 063, se figur 4.6. Lavest driftsoverskudd i annen næring hadde brukene fra Vestlandet med kr 89 101.

Figur 4.6 Driftsoverskudd annen næring per bruk, regioner, driftsgranskingene 2012

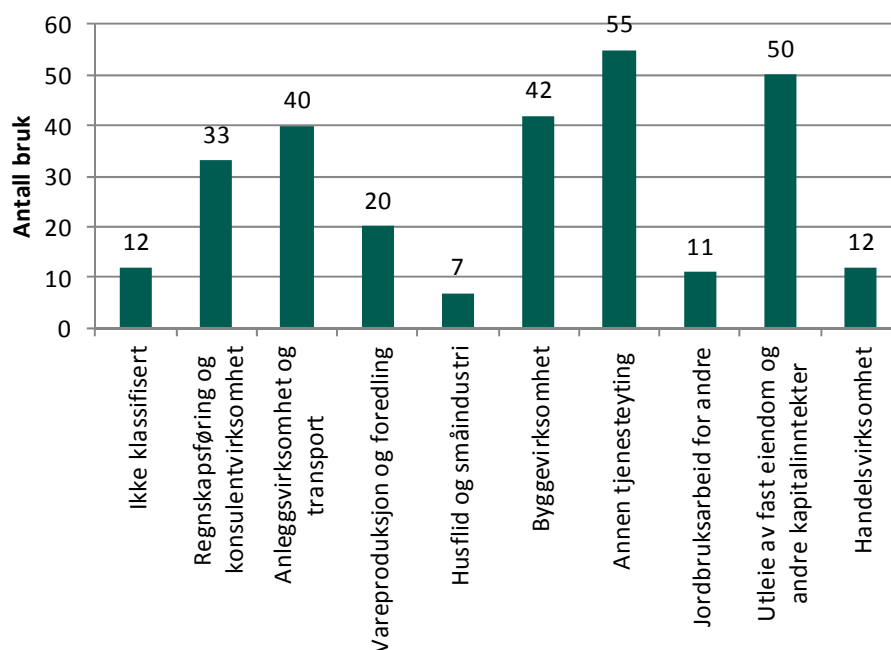
Brukene i Trøndelag oppnådde høyest driftsoverskudd per innsatt time i annen næring i 2012 med kr 290 per time, se figur 4.7. Deretter fulgte Agder og Rogaland med kr 284 per time. Lavest driftsoverskudd per time oppnådde brukene på Vestlandet med kr 185 per time. I gjennomsnitt for alle som hadde annen næring, var driftsoverskuddet kr 226 per time.

Figur 4.7 Driftsoverskudd annen næring per time, regioner, driftsgranskingene 2012

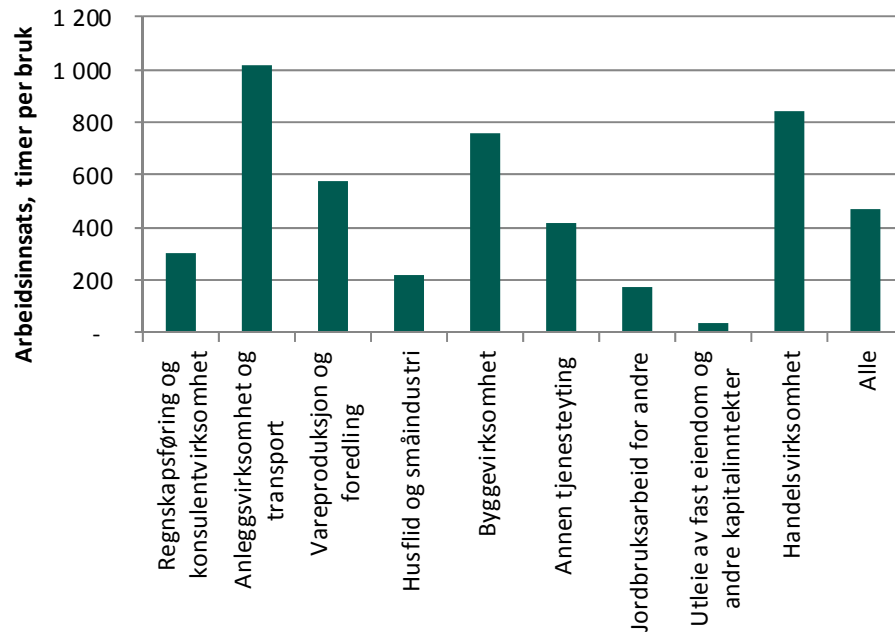
4.2.2 Frekvens, arbeidsinnsats og driftsoverskudd for ulike driftsgreiner innen annen næring

Figur 4.8 viser antall bruk med ulike driftsformer innen annen næring i driftsgranskingene i 2012. Noen bruk har mer enn en driftsform i annen næring. Antall tilfeller av annen næring i figuren er derfor høyere enn antall bruk som driver med annen næring, i alt er det 282 tilfeller av annen næring. Det er flest som driver en eller annen form for tjenesteyting, fulgt av utleie, byggevirksomhet og anleggsvirksomhet og transport.

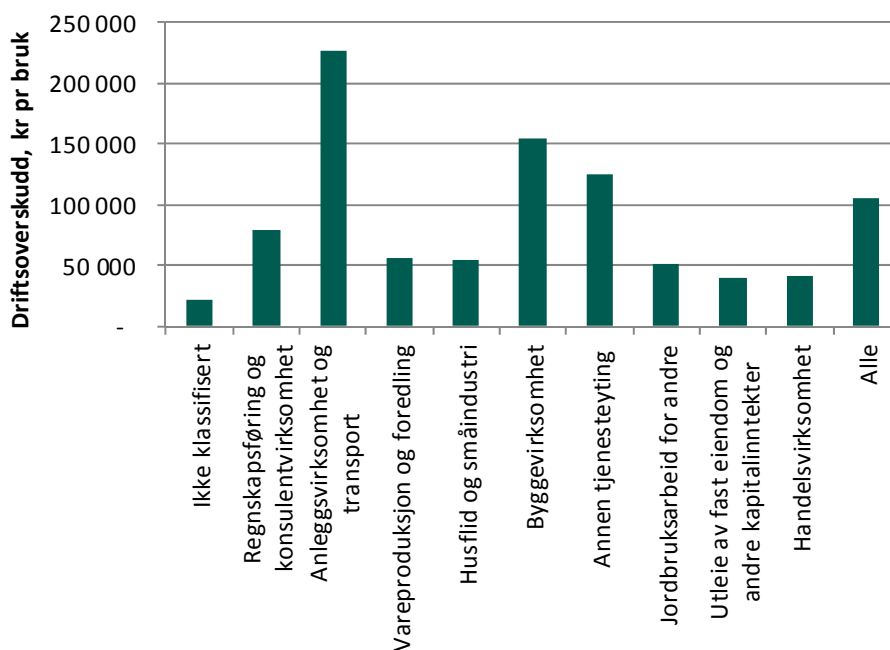
Figur 4.8 Antall bruk med ulike driftsformer, annen næring, driftsgranskingene 2012

Anleggsvirksomhet og transport er den driftsgreina der det er registrert flest arbeidstimer i gjennomsnitt per bruk med drøyt 1 000 timer, se tabell 4.9. Deretter følger handelsvirksomhet, 840 timer, og byggevirksomhet, 760 timer. Utleie/kapitalinntekter bidrar i liten grad til sysselsetting.

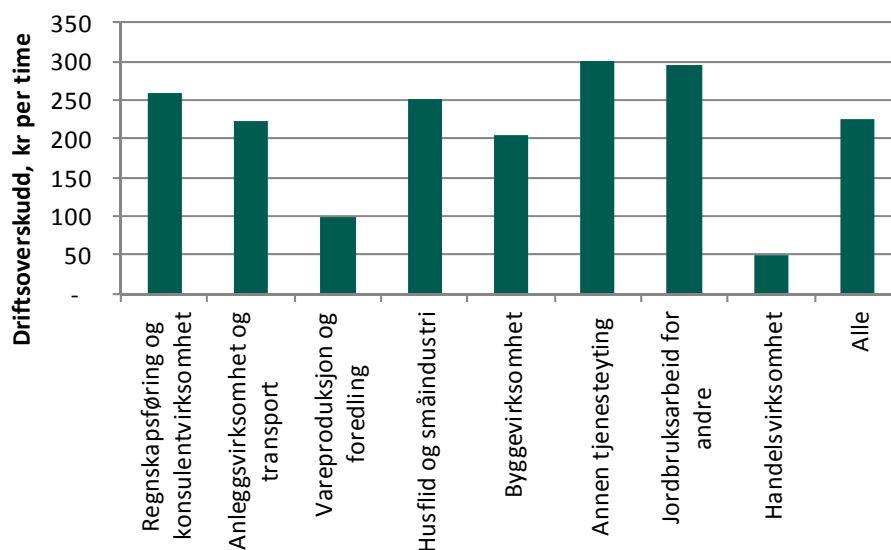
Figur 4.9 Arbeidsinnsats i annen næring, driftsformer, driftsgranskingene 2012

Anleggsvirksomhet og transport er også den driftsgreina som gir høyest driftsoverskudd per bruk med kr 226 300, se figur 4.10. Byggevirksomhet og annen tjenesteyting gir også driftsoverskudd på mer enn kr 100 000 per bruk for dem som driver med dette.

Figur 4.10 Driftsoverskudd per bruk for ulike driftsgreiner, annen næring, driftsgranskingene 2012

Ser man på driftsoverskudd per time for ulike driftsgreiner der det er registrert arbeidsinnsats av noe omfang, er det annen tjenesteyting og jordbruksarbeid for andre som gir best resultat med ca. kr 300 per time, se figur 4.11. Handelsvirksomhet kommer ut med lavest driftsoverskudd med kr 50 per time.

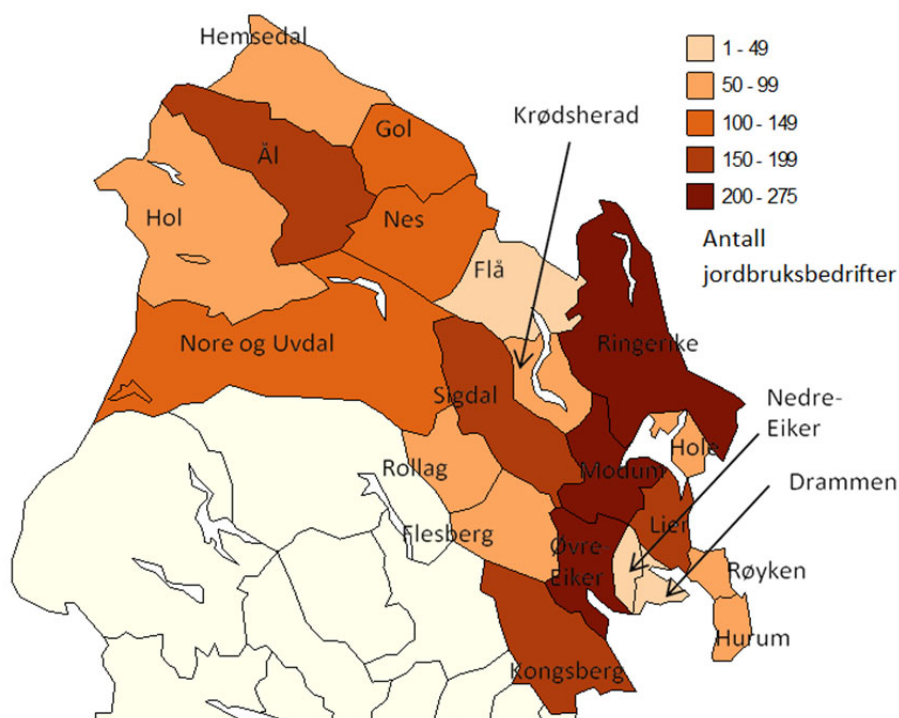

Figur 4.11 Driftsoverskudd per time, driftsgreiner annen næring, driftsgranskingene 2012

5 Verdiskaping og sysselsetting i andre landbruksbaserte næringer i Buskerud og Telemark

Vår og sommer 2013 gjennomførte NILF beregninger av verdiskaping i landbruk og landbruksbasert industri for Buskerud og Telemark¹⁹. I disse prosjektene ble det også gjort beregninger av verdiskaping fra andre landbruksbaserte næringer (tilleggsnæringer). Dette kapittelet viser metode og resultater fra de beregningene som ble gjort for tilleggsnæringer i de to fylkene.

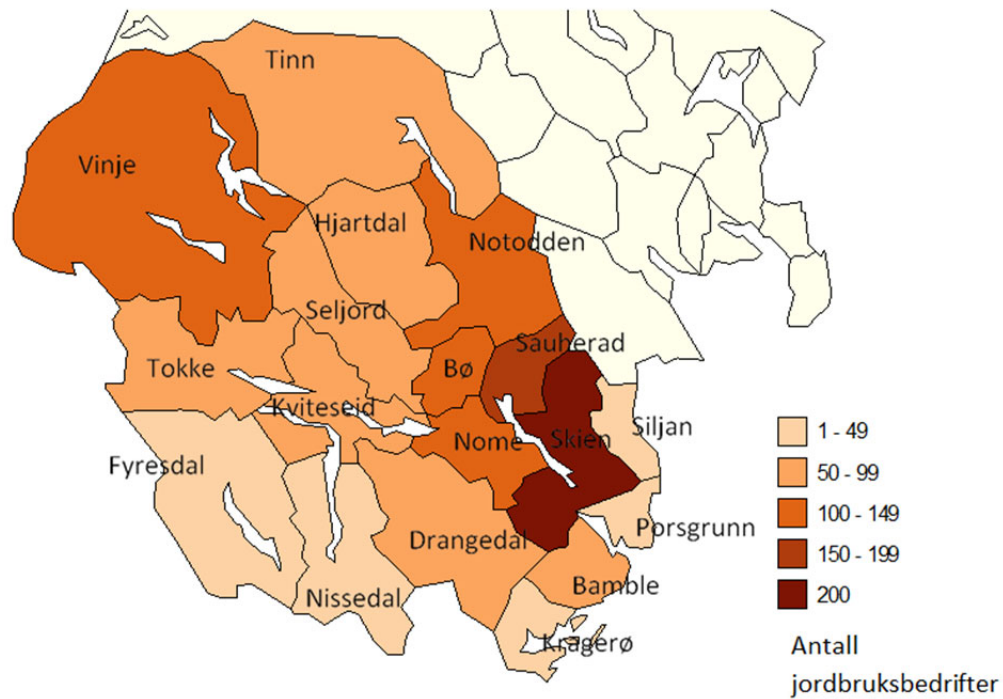
Beregningene av verdiskaping i tilleggsnæringer i Buskerud og Telemark ble basert på frekvenstall fra SSB (2013) og økonomidata fra bruk som var med i driftsgranskingene til NILF i driftsåret 2011. Totalt var det 2 401 jordbruksbedrifter i Buskerud og 1 618 i Telemark i 2010.

Figur 5.1 Antall jordbruksbedrifter i Buskerud, 2010

Kilde: SSB statistikkbanken(b)

¹⁹ Knutsen m.fl. 2013a og Knutsen m.fl. 2013b

Figur 5.2 Antall jordbruksbedrifter i Telemark, 2010

Kilde: SSB statistikkbanken (b)

5.1 Metode og datagrunnlag

For tilleggsnæringer finnes det ikke offentlig statistikk som både har data om type tilleggsnæring, omfang og utbredelse (frekvens). Verdiskapingsberegninger for tilleggsnæringer blir derfor usikre. Beregningene er gjort med utgangspunkt i data fra landbrukstellinga i 2009/2010 (SSB 2013b) og økonomidata fra bruk i driftsgranskingene fra regnskapsåret 2011.

I landbrukstellinga for 2009/2010 har SSB tall for antall bruk som driver tilleggsnæring, hvilke tilleggsnæringer som drives (frekvens) og arbeidsinnsats, men det er ikke spurt om omsetning. En må anta at de som definerer virksomheten sin som tilleggsnæring, driver i et visst omfang. All aktivitet på tilleggsnæring blir registrert i driftsgranskingene, også der omfanget er svært lavt og brukeren selv trolig ikke vil definere aktiviteten som tilleggsnæring. Før data fra driftsgranskingene ble brukt i beregningene, ble derfor bruk med omsetning mindre enn kr 5 000 tatt ut. Utvalg av bruk til driftsgranskingene er basert på at det skal være med et utvalg av bruk som er representative for jordbruket i den regionen de ligger. De er derfor valgt på grunn av driftsform og størrelse på jordbruksproduksjonen. Det er derfor ikke sikkert at omfanget av tilleggsnæring i driftsgranskingene er representative for omfanget av tilleggsnæring i de to aktuelle fylkene. For å få et så stort datagrunnlag som mulig for de økonomiske dataene, er det brukt landstall for de ulike tilleggsnæringerne. Det knytter seg derfor stor usikkerhet til disse beregningene, men de kan likevel vise hvordan man

ved å koble data fra SSB og NILF kan komme fram til et uttrykk for verdiskaping fra tilleggsnæringer og den betydningen de har²⁰.

5.2 Frekvens for ulike tilleggsnæringer

Å ha en eller flere tilleggsnæringer er mer vanlig for jordbruksbedrifter i Buskerud og Telemark enn det som er gjennomsnittet for landet, og Buskerud er det fylket som har størst innslag av tilleggsnæring. I landbrukstellinga 2010 har SSB hentet inn opplysninger om hvor mange som driver med tilleggsnæring, og hvilke tilleggsnæringer som drives (frekvens). Tellingene viser at 70 prosent av bedriftene i Buskerud og 61 prosent av bedriftene i Telemark hadde en eller flere næringer i tillegg til jord- og skogbruk.

Til beregningene for Buskerud og Telemark leverte SSB egne kjøring om tilleggsnæring, som er mer detaljert enn det som er publisert om tilleggsnæringer. Dette datasettet er ikke offentlig tilgjengelig. Totalt er det registrert 3 624 ulike tilfeller av tilleggsnæring som sammenfaller med den definisjonen som er lagt til grunn i dette prosjektet i Buskerud og 1 872 tilfeller i Telemark. Dette tallet er høyere enn antall bruk som driver med tilleggsnæring fordi det er mange bruk som driver med flere enn en tilleggsnæring. Tabell 5.1 viser frekvensen av ulike tilleggsnæringer for Buskerud og Telemark fra landbrukstellinga i 2009/2010. Det finnes ikke nyere tall som beskriver frekvens av tilleggsnæring.

Tabell 5.1 Antall bruk som driver ulike tilleggsnæringer i Buskerud og Telemark 2009/2010²¹

	Buskerud	Telemark
Leiekjøring	871	528
Tjenesteyting	75	54
Videreforedling	92	101
Turisme	284	126
Ved	394	321
Juletre og pyntegrønt	45	34
Utmark	1313	404
Utleie	404	194
Fornybar energi	31	13
Annet	115	97
Sum	3624	1872

Kilde: SSB (2013b)

Det kan være litt individuelt hvordan den enkelte forstår spørsmålene i jordbrukstellingene, slik at det kan være nyttig å se noen av næringene i sammenheng. Det kan

²⁰ Kapittel 4 presenterer tilleggsnæring i driftsgranskingene i jord- og skogbruket basert på 2012-tall, mens verdiskaping og sysselsetting i gårdsbaserte tilleggsnæringer i Buskerud og Telemark er basert på 2011-tall.

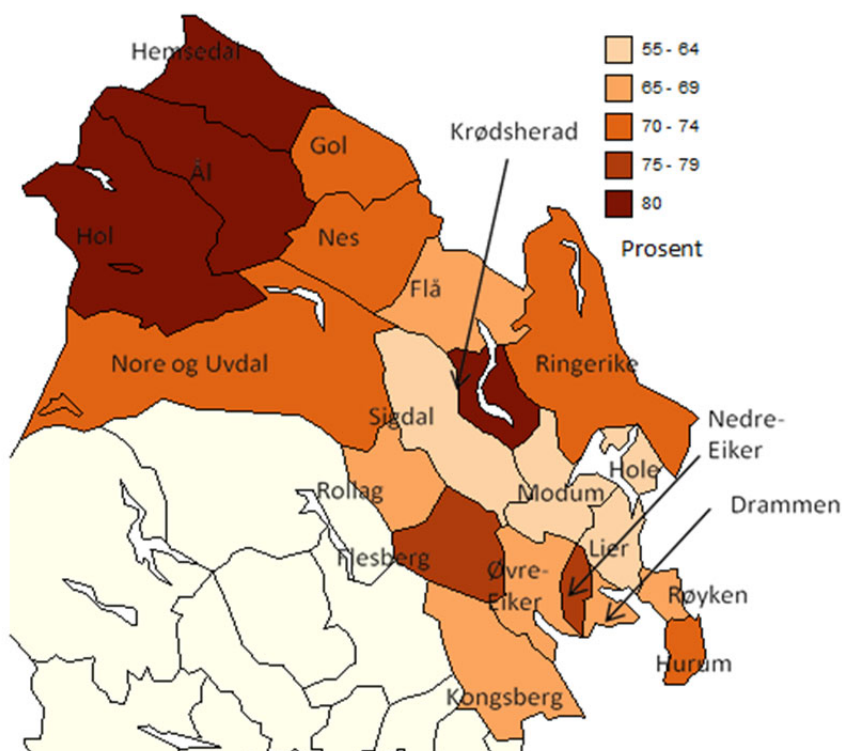
²¹ Utleie av jordbruksareal til jordbruksdrift er ikke regnet som tilleggsnæring i denne tabellen og i beregningene av verdiskaping fra tilleggsnæring.

tenkes at det kan bli en litt glidende overgang mellom «utleie» og «turisme». Ellers skulle spørsmålsstillingen være såpass konkret at sammenblanding ikke bør være noe stort problem.

De siste årene har det vært stor oppmerksomhet rundt «inn på tunet-aktiviteter».²² Av de 75 som har svart at de driver tjenesteyting i Buskerud, er det 54 som har krysset av for «inn på tunet». I Telemark er det 30 av 54 som har krysset for dette.

Kartene i figur 5.1 og figur 5.2 viser hvor stor utbredelse tilleggsnæringene har i de ulike kommunene i Buskerud og Telemark.

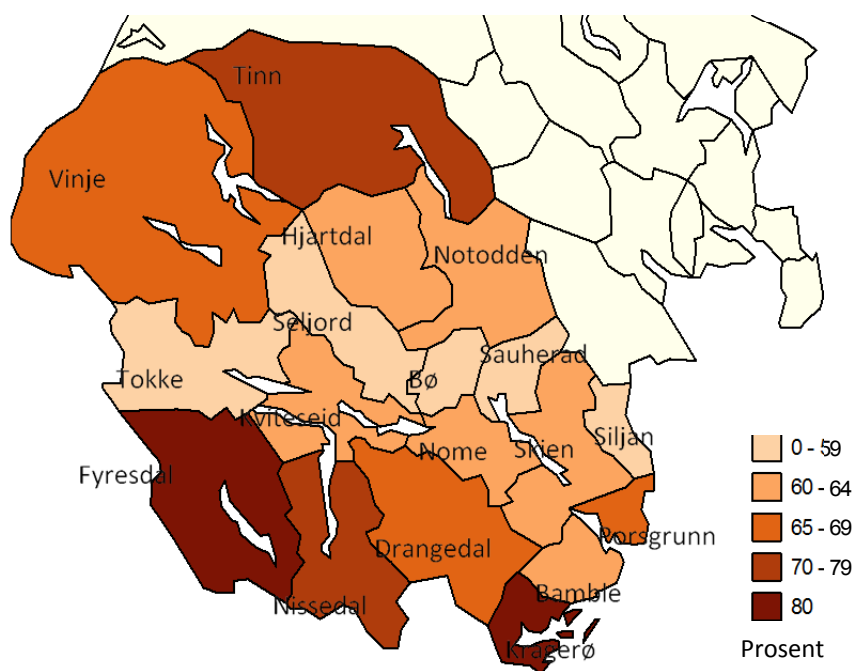
Det er viktig å være klar over at en høy prosentvis andel av tilleggsnæringer i en kommune med få jordbruksforetak kan bety mindre samlet for kommunen enn en lav frekvens i en kommune med mange jordbruksforetak.

Figur 5.3 Kart: Andel av gårdsbrukene i Buskerud som har tilleggsnæring, 2010

Kilde: SSB Statistikkbanken (b)

²² «Inn på tunet» er en fellesbetegnelse for tilrettelagte tjenester på gårdsbruk til utdanning-, oppvekst-, helse-, og sosialsektoren. Eksempler er arbeidstrening, demensomsorg og lærings- og mestringsarenaer for barn og unge med lære- og atferdsproblemer.

Figur 5.4 Kart: Andel av gårdsbrukene i Telemark som har tilleggsnæring, 2010

Kilde: SSB Statistikkbanken (b)

5.3 Verdiskaping og sysselsetting

Beregningene i dette avsnittet baserer seg på frekvenser fra SSB for 2009/2010 og økonomiske data for tilleggsnæring i driftsgranskingene for 2011. Det er stor forskjell mellom hvor mye de ulike tilleggsnæringene bidrar arbeidsmessig og økonomisk, derfor behøver ikke høy frekvens nødvendigvis bety høy verdiskaping. Fordi man ikke vet hvor representative brukene i driftsgranskingene er for tilleggsnæringer, er det knyttet stor usikkerhet til disse resultatene.

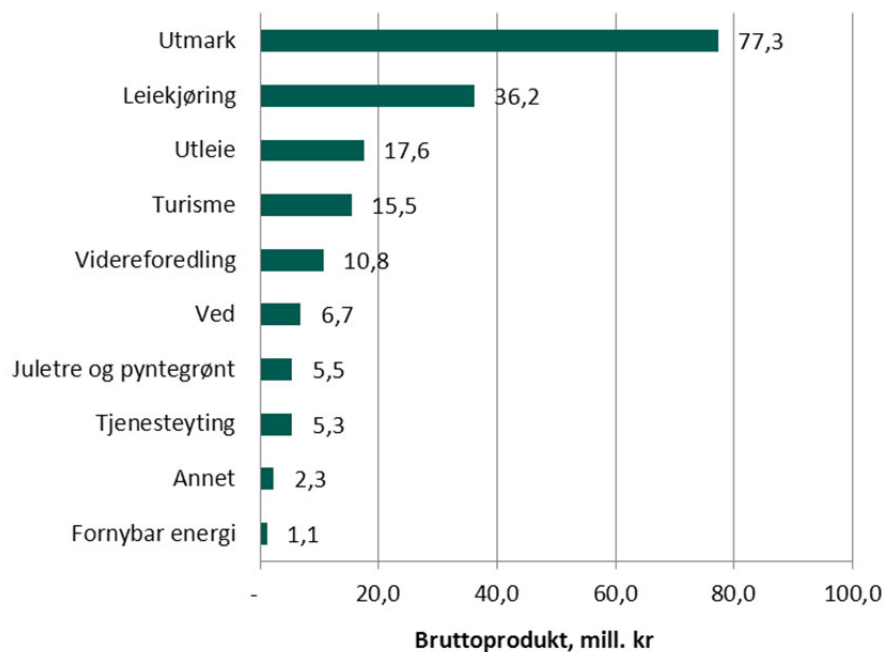
Grensegangen mellom tilleggsnæring og tradisjonelt jord- og skogbruk kan også av og til være uklar. For eksempel for vedproduksjon er verdien av selve trevirket med i skogbruket, mens merverdien ved foredling til ved kommer som tilleggsnæring. Juletre- og pyntegrøntproduksjon er definert som tilleggsnæring i landbrukstellinga og i våre beregninger under, men kan også regnes som en del av skogbruket.

5.3.1 Verdiskaping som bruttoprodukt

Verdiskaping er her presentert som bruttoprodukt. Bruttoproduct er verdien av produserte varer og tjenester minus vareinnsatsen. Kapitalslit (avskrivninger) er ikke trukket fra. For jordbruket er all offentlig støtte regnet inn i verdiskapingen i NILFs beregninger, både direkte tilskudd og produktstøtte. I nasjonalregnskapet er det bare produktstøtte som regnes inn. For tilleggsnæringene vil eventuell støtte som er direkte relatert til tilleggsnæringen, regnes inn, uavhengig av hvilken type støtte det er. Bruttoproductet er betaling for arbeidsinnsats og forrentning av investert kapital.

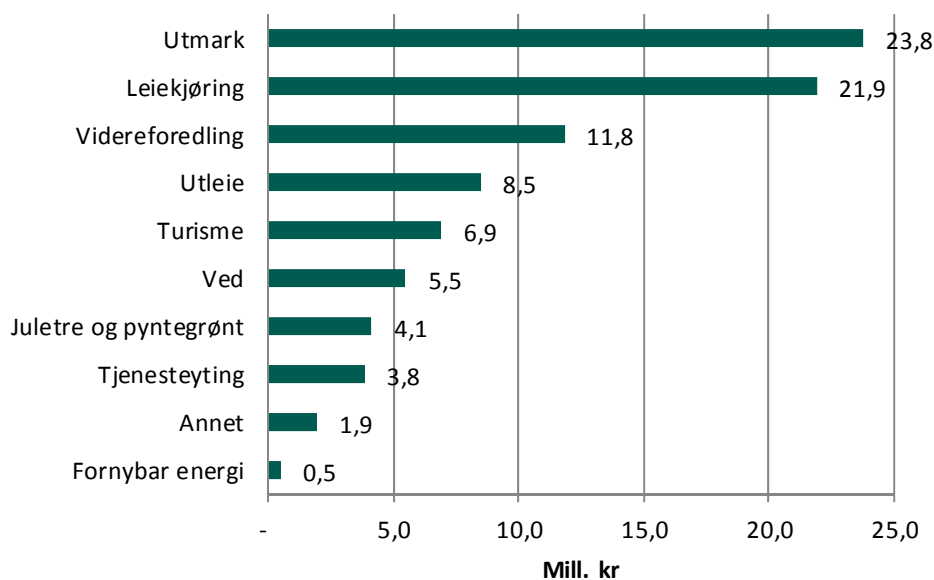
Verdiskaping fra tilleggsnæringer er beregnet til 178 mill. kroner for Buskerud og 88,7 mill. kroner for Telemark. Størst verdiskaping kommer fra utmarksnæring i begge fylkene, med 77 mill. kroner i Buskerud og 23,8 mill. kroner i Telemark, se figur 5.5 til

5.6. I figur 5.7 og 5.8 er det vist verdiskaping fra tilleggsnæring for kommunene i de to fylkene.

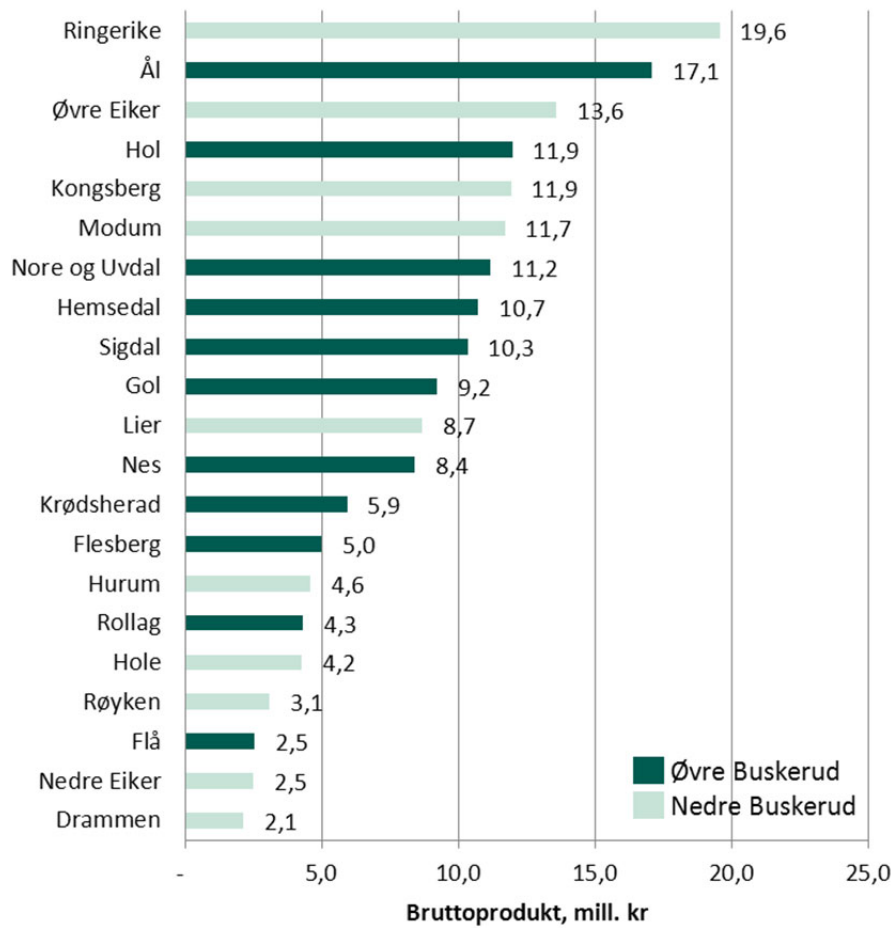
Figur 5.5 Verdiskaping fra ulike tilleggsnæring i Buskerud, mill. kr

Kilde: Knutsen m.fl. (2013b)

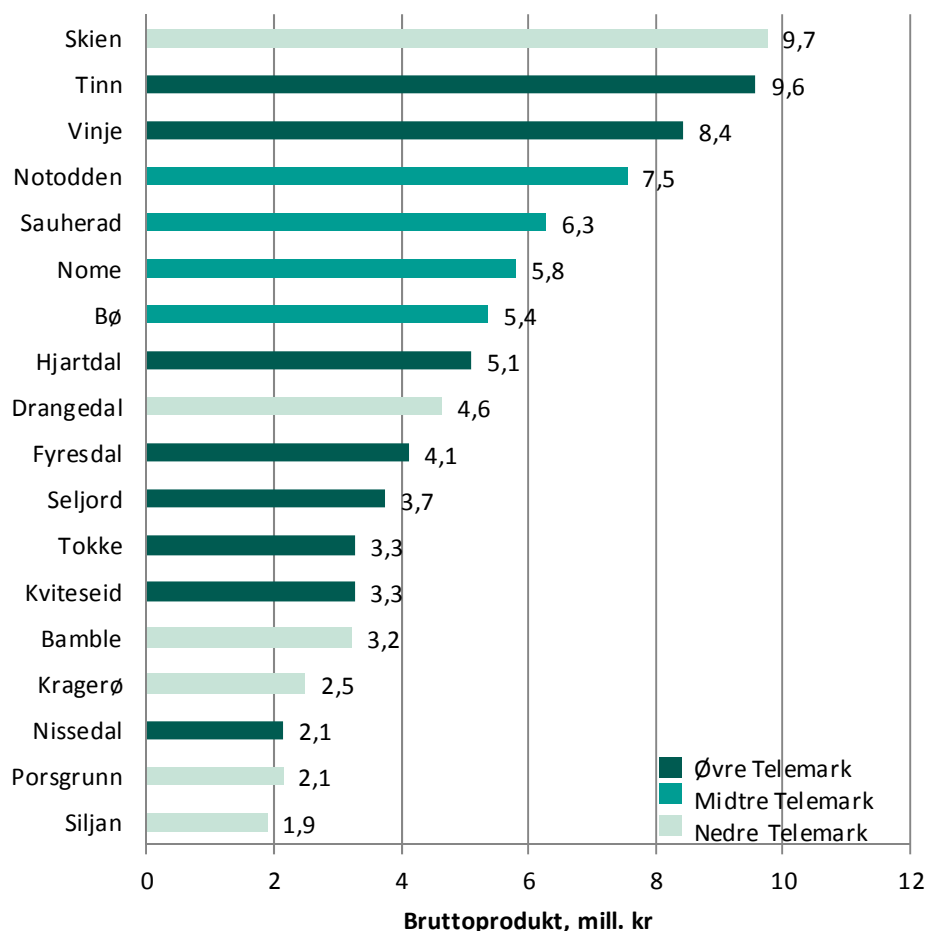
Figur 5.6 Verdiskaping fra ulike tilleggsnæring i Telemark, mill. kr

Kilde: Knutsen m.fl. (2013a)

Figur 5.7 Verdiskaping fra tilleggsnæring, kommuner i Buskerud mill. kr

Kilde: Knutsen m.fl. (2013b)

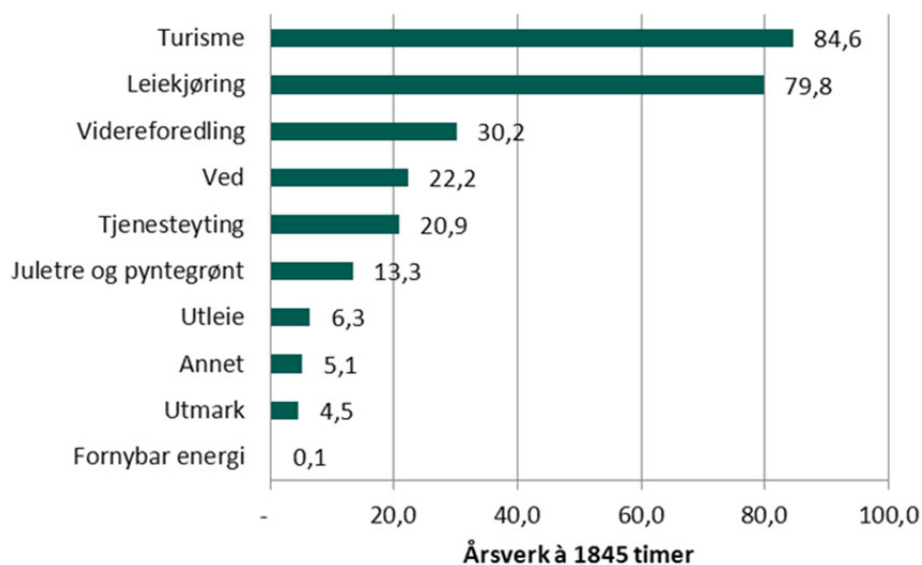
Figur 5.8 Verdiskaping fra tilleggsnæring, kommuner i Telemark, mill. kr

Kilde: Knutsen m.fl. (2013a)

5.3.2 Sysselsetting

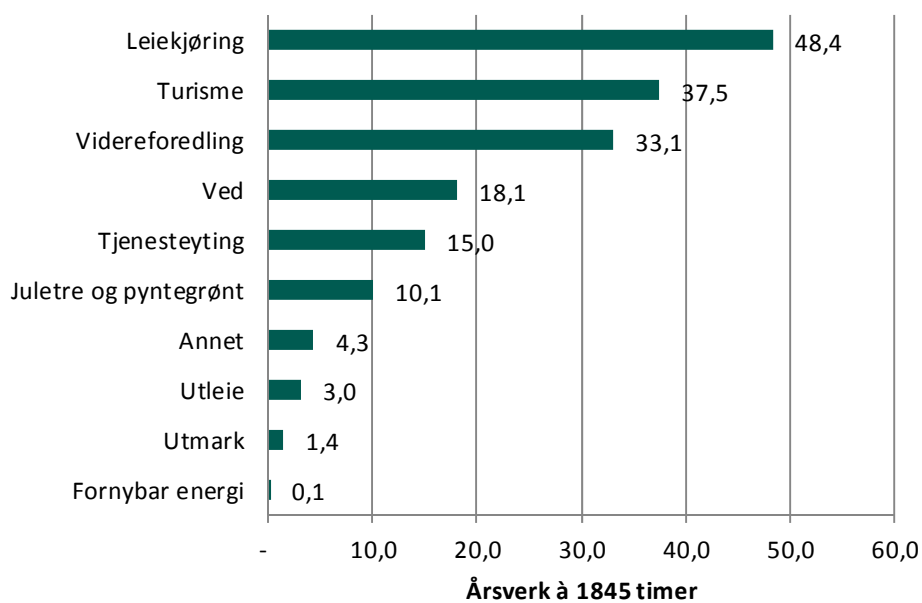
Sysselsettingen i tilleggsnæringer er beregnet til 264 årsverk à 1 845 timer i Buskerud og 171 årsverk i Telemark i 2011. Til sammenligning oppgir SSB sysselsetting i tilleggsnæring i Buskerud til 277 årsverk og i Telemark til 189 årsverk i 2009/2010 (SSB Statistikkbanken c). Figur 4.7 og 4.8 viser sysselsetting i ulike tilleggsnæringer i henholdsvis Buskerud og Telemark, og figur 4.9 og 4.10 viser sysselsetting i tilleggsnæring i hver kommune i henholdsvis Buskerud og Telemark.

Det er turisme som gir størst sysselsetting i Buskerud, mens leiekjøring ligger på topp i Telemark, se figur 5.9 og 5.10. Utleie, annet, utmark og fornybar energi ligger på bunn i begge fylkene. Figurene 5.11 og 5.12 viser sysselsetting i tilleggsnæring for kommunene i de to fylkene.

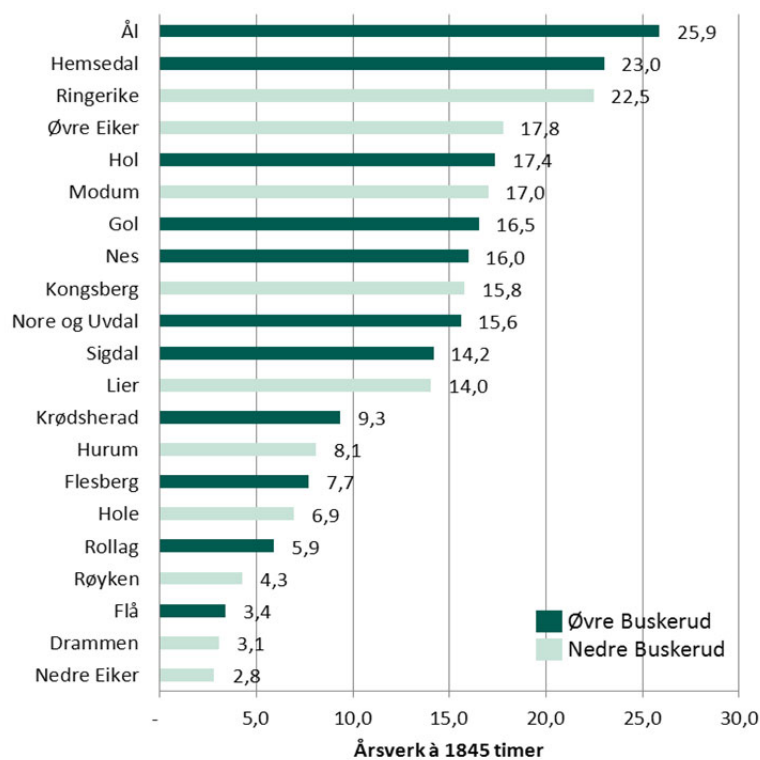
Figur 5.9 Sysselsetting i ulike tilleggsnæringer, Buskerud, 2011, årsverk à 1 845 timer

Kilde: Knutsen m.fl. (2013b)

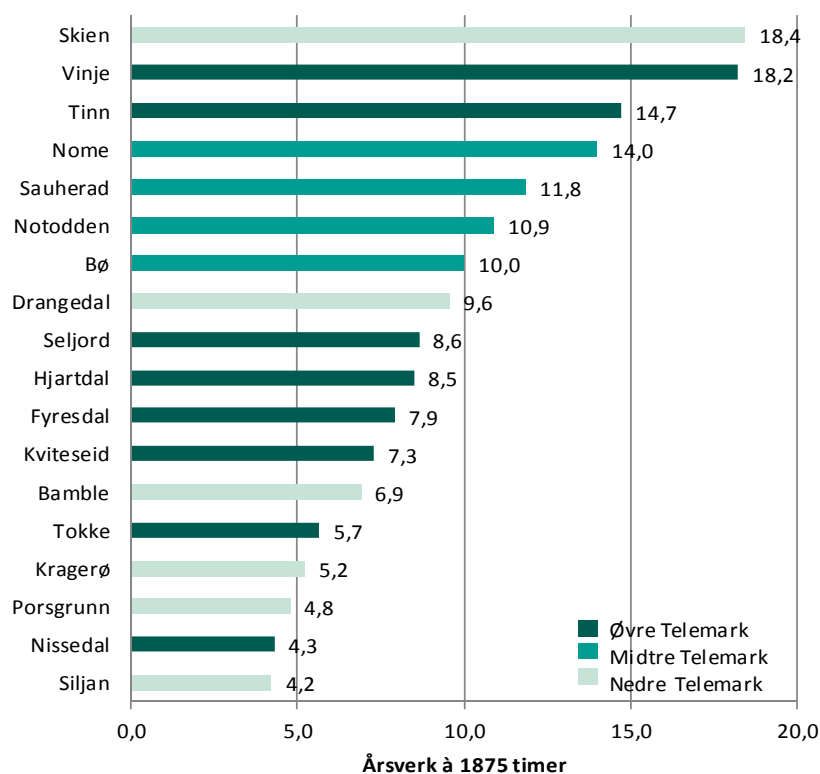
Figur 5.10 Sysselsetting i ulike tilleggsnæringer, Telemark, 2011, årsverk à 1 845 timer

Kilde: Knutsen m.fl. (2013a)

Figur 5.11 Sysselsetting i tilleggsnæring i Buskerud, 2011, årsverk à 1 845 timer

Kilde: Knutsen m.fl. (2013b)

Figur 5.12 Sysselsetting i tilleggsnæring i Telemark, 2011, årsverk à 1 845 timer

Kilde: Knutsen m.fl. (2013a)

6 Nye undersøkelser

6.1 Caseundersøkelser – andre gårdsbaserte næringer

Brukene i driftsgranskingene er valgt ut blant jordbruksforetak som har et «vesentlig omfang». Driftsgranskingene skal være representative for jordbruksproduksjonen for denne delen av populasjonen. Det er derfor ikke sikkert at driftsgranskingene er representative for andre gårdsbaserte næringer (tilleggsnæringer). For å bedre datagrunnlaget for andre gårdsbaserte næringer, kan det gjennomføres case-studier av ulike driftsformer for en større del av populasjonen enn den driftsgranskingene representerer. Denne typen undersøkelser kan gjennomføres for én eller noen få driftsformer årlig, og gjentas med noen års mellomrom for å fange opp endringer i omfang og økonomi.

NILF har tidligere gjennomført flere slike case-studier for tradisjonelle jordbruksbedrifter og driftsformer, f.eks. for melkesamdrifter, fruktproduksjon og økologisk produksjon. Spesialundersøkelsen som ble gjennomført for samdrifter, er senere videreført som en årlig undersøkelse, og resultatene presenteres sammen med de tradisjonelle driftsgranskingene i jord- og skogbruk.

6.2 Beregninger basert på data fra SSBs utvalgstillinger/ fulltelling og NILFs driftsgranskinger

I kapittel 5 er det vist hvordan verdiskaping fra gårdsbaserte tilleggsnæringer er beregnet for Buskerud og Telemark. Denne type beregninger vil det være mulig å gjennomføre for hele landet med utgangspunkt i økonomiske data fra driftsgranskingene og data om frekvens (hvor mange som holder på med ulike næringer) hentet fra tellingene til SSB. Foreløpig er 2010 det siste året SSB har data for, men det kan være mulig å ta inn spørsmål om andre gårdsbaserte næringer (tilleggsnæringer) også i utvalgstillingene.

6.3 Utvalgsundersøkelser

I 2007/2008 gjennomførte NILF i samarbeid med SSB to utvalgsundersøkelser for å øke kunnskapen om den delen av populasjonen som ligger utenfor utvalget til driftsgranskingene. Det ble derfor gjennomført en telefonbasert undersøkelse blant jordbruksbedrifter som mottok produksjonstilskudd, men som var for små til å være representert i driftsgranskingene. I tillegg ble det gjennomført en postal undersøkelse blant eiere av landbrukseiendommer som ikke mottok produksjonstilskudd. Resultater fra disse to undersøkelsene er tidligere publisert i notatet «Næringsaktivitet på ulike typer landbrukseiendommer» (Knutsen m.fl. 2008).

Telefonbaserte undersøkelser er svært ressurskrevende. Det vil derfor være mest aktuelt å gjennomføre nye, tilsvarende undersøkelser postalt eller som web-baserte undersøkelser. Utvalgsundersøkelser rettet mot små jordbruksbedrifter og eiere av land-

brukseiendommer uten aktivt landbruk, kan bygge på undersøkelsene som ble gjennomført i 2007/2008, og må foregå i samarbeid med SSB.

6.4 Kobling av registerdata (SSB)

Kobling av ulike registerdata kan gi mye ny kunnskap om norske, landbruksbaserte næringer. Før et slikt arbeid kan startes, må det gjøres avgrensninger, som for eksempel populasjonen (fra aktive brukere til passive eiere), variabler eller geografisk inndeling. Det må også bestemmes hvilke koblingsnøkler som skal benyttes. Det vil imidlertid ikke være mulig ved hjelp av registerdata alene å skille ut tilleggsnæringer fra andre næringer.

Referanser

- Knutsen, H., A. Olsen, S. K. P. Rye, O. Sjelmo, A. Spissøy og K. Stokke. 2008. Næringsaktivitet på ulike typer landbrukseiendommer. Notat 2008–25. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Knutsen, H., M. Lerfald, E. Øvren, S. K. P. Rye, P. K. Alnes. 2013a. *Verdiskaping i landbruket og landbruksbasert virksomhet i Telemark. Beregninger basert på 2011-tall*. NILF-Notat 2013–13. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Knutsen, H., M. Lerfald, E. Øvren, S. K. P. Rye, P. K. Alnes. 2013b. *Verdiskaping i landbruket og landbruksbasert virksomhet i Buskerud. Beregninger basert på 2011-tall*. NILF-Notat 2013–14. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Kristiansen, B. (red) 2010. *Utredning om gårdsbaserte næringer utenom jord- og skogbruk*. Diskusjonsnotat 2010–10. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Kristiansen, B. (red) 2012. Driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Landbruks- og matdepartementet. 2011. *Landbruks- og matpolitikken, Velkommen til bords: Meld. St. 9 (2011–2012)*.
- Landbruksdirektoratet (tidl. Statens landbruksforvaltning). *Antall jordbruksforetak som mottar produksjonstilskudd*. <https://www.slf.dep.no/no/statistikk/utvikling/jordbruksforetak>, 17.12.2013.
- Statistisk sentralbyrå. 2007. *Standard for næringsgruppering*.
- Statistisk sentralbyrå. 2011. *Landbruksteljing, 2010*. <http://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/landt/hvert-10-aar/2011-12-19?fane=om#content> (04.12.2013)
- Statistisk sentralbyrå. 2013a. Landbrukseiendommer, 2012. <https://www.ssb.no/laeiby>, publisert 15. oktober 2013
- Statistisk sentralbyrå. 2013b. Spesialkjøring fra landbrukstellinga 2010.
- Statistisk sentralbyrå. Statistikkbanken (a). *Tabell: 03312: Jordbruksbedrifter (F)*.
- Statistisk sentralbyrå. Statistikkbanken (b). *Tabell: 08808: Jordbruksbedrifter med andre næringer, etter tilleggsnæring (K)*.
- Statistisk sentralbyrå. Statistikkbanken (c). *Tabell: 08848: Arbeidsinnsats i jord-, hage- og skogbruk, etter kven som utførte arbeidet (K)*.

Vedlegg 1 – Klassifisering av tilleggsnæring (NILF)

Under følger en fremstilling av hvordan NILF klassifiserer tilleggsnæring etter hovedgrupper (uthevet skrift) med tilhørende driftsgrener (normal skrift). Driftsgrenene er ikke tilstrekkelig definert, men oppstillingen presenterer likevel hvordan NILF behandler tilleggsnæring i jord- og skogbruket.

Pelsdyr inngår ikke i oppstillingen som følger, og defineres ikke som tilleggsnæring av NILF. Pelsdyr inngår likevel i hovedtabellene den årlige publikasjonen *Driftsgranskingar i jord- og skogbruk*, slik at tallene skal kunne sammenlignes med SSBs definisjon av *andre landbruksbaserte næringer*. I andre publikasjoner inkluderes ikke pelsdyr som tilleggsnæring i NILF.

Utleie av areal, bygninger og maskiner

Utleie av jordbruksareal til tilleggsnæring

Utleie av jordbruksareal til annen næring (golfbane, campingplass osv.)

Bortfeste av tomt/festeavgifter knyttet til jordbruksarealer

Årlige erstatninger på jordbruksareal²³

Utleie av skogbruksareal til tilleggsnæring

Utleie av skogbruksareal til annen næring

Bortfeste av tomt/festeavgifter knyttet til skogbruksarealer

Årlige erstatninger på skogbruksareal²⁴

Utleie av skogbruksareal til naturvernformål

Utleie av bygninger

Utleie av driftsbygning til jordbruksvirksomhet

Utleie av driftsbygning til skogbruksvirksomhet

Utleie av driftsbygning til annen virksomhet

Utleie av våningshus (eller kårbolig)

Utleie hytter²⁵

Utleie av maskiner (uten fører)/Maskinstasjon²⁶

Utleie av maskiner til jordbruksvirksomhet

Utleie av maskiner til skogbruksvirksomhet

Utleie av maskiner til andre næringer

Maskinkjøring

Leiekjøring for jordbruket²⁷

Leiekjøring for jordbruket med traktor

²³ Erstatninger, mobilmaster og andre kapitalinntekter føres på annen konto.

²⁴ Erstatninger, elveleie, mobilmaster, og andre kapitalinntekter, føres på annen konto.

²⁵ I hvert tilfelle må det vurderes om det er utmarksnæring, turisme, annen tjenesteyting eller utleie av bygning, dette vil trolig være avhengig av om utleien er langsiktig eller kortsiktig og om hvor hyttene er lokalisert, utleie seterhus føres her.

²⁶ Utleie av maskiner i mindre målestokk (under NOK 2 000) er jordbruksinntekter.

²⁷ Brukes bare når en ikke kan bruke *leiekjøring med traktor/andre maskiner/tresker*.

Leiekjøring for jordbruket med andre maskiner
Leiekjøring for jordbruket med tresker
Leiekjøring for skogbruket²⁸
Leiekjøring for skogbruket med traktor
Leiekjøring med skogsutstyr²⁹
Leiekjøring for andre³⁰
Leiekjøring for andre - snøbrøyting og strøing
Leiekjøring for andre - annet

Videreforedling/vareproduksjon

Foredling av melk og salg av melkeprodukter
Foredling av kjøtt og salg av kjøttprodukter
Foredling av frukt og grønt (bl.a. saft og syltetøy)
Foredling av oljevekster
Foredling av andre produkter (egg, huder, skinn m.m.)
Brygging og vinproduksjon basert på egne råvarer (alkoholproduksjon inkluderer også brennevin, cider o.l.)
Bioenergiproduksjon basert på jordbruksråvarer (ekskludert halm)
Bioenergiproduksjon basert på trevirke
Bearbeiding av eget trevirke (snekkerverksted, treskjæring, husflid basert på eget trevirke)
Produksjon og salg av ved
Juletre og pyntegrønt
Gårdssag – materialproduksjon³¹
Gårdssag – leiesaging³²

Utmarksnæring

Utleie av jakt
Utleie og guiding av jakt
Utleie av fiske
Utleie og guiding av fiske
Salg av grus, sand, stein og lignende.
Salg av tomter
El-produksjon (små-, mini- og mikrokraftverk)
Spesielle former for utmarksturisme (evt. betaling for bruk av utmark til friluftsliv)
Bærplukking
Lav- og moseplukking

²⁸ Skal helst bruke *leiekjøring for skogbruket med traktor/skogutstyr*.

²⁹ Inkluder «skogsentreprenører» når dette er tilleggsnæring.

³⁰ Skal helst bruke *leiekjøring for andre- snøbrøyting og strøing- annet*.

³¹ Sagvirksomhet i tilknytning til gården og enkeltmannsforetaket hvor en benytter eget eller innkjøpt virke til vareproduksjon.

³² Sagvirksomhet i tilknytning til gården og enkeltmannsforetaket hvor det drives leiesaging for andre- med andre ord tjenesteproduksjon.

Landbruksbasert reiseliv (turisme)

- Gårdsturisme (tunet)
- Seterturisme (setra/stølen)
- Drift av campingplass (andre områder på eiendommen)
- Opplevelsesturisme
- Rafting, kano eller båtutleie
- Diverse motorsport/-aktivitet
- Hundekjøring
- Ridning og aktiviteter med hest
- Diverse dyresafari

Annen tjenesteyting

- IPT og grønn omsorg
- Utdanning, skole, barnehage
- Helse og omsorg
- Drift av restaurant og konferansefasiliteter
- Landbruksverksted
- Rideskole/Stall
- Annen tjenesteyting med hest eller hund
- Kennel og hundepass
- Kulturbaserte tjenester
- Golfbane
- Landbruksrelaterte tjenester med småredskap³³ (sauklipping, klauvskjæring, skogrydding)
- Gårdsbutikk

Annen biologisk produksjon

- Fiskeoppdrett (i ferskvann)³⁴
- Oppdrett og avl av hunder og katter
- Hesteoppdrett

Ikke klassifisert tilleggsnæring

- Gruppen bør helst ikke brukes

³³ Her går det et hårfint skille mot avgrensning mot *annen næring* og følgelig *jordbruksarbeid for andre* som omfatter *jordbruksavløsning, arbeid på fellesbeite utover egen andel (ført som næringsinntekt), diverse jordbruksarbeid for andre bønder.*

³⁴ Sjøbasert oppdrett er ikke tilleggsnæring, men annen næring.

Tidligere utgitt i denne serien – 2015

- 2015–1 Økonomien i jordbruket på Vestlandet. Trendar og økonomisk utvikling 2004–2013. Samdrifter.
Anastasia Olsen, Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås, 72 s.
- 2015–2 Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2013.
Øyvind Hansen, 71 s.
- 2015–3 Økonomien i jordbruket i Agder-fylka og Rogaland. Trendar og økonomisk utvikling 2004–2013.
Anastasia Olsen, Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås, 80 s.
- 2015–4 Forbrukere – «Velkommen til bords». Forbrukerperspektiv på markedsregulering for norske jordbruksvarer.
Per Christian Rålm, 28. s.
- 2015–5 Økonomien i landbruket i Trøndelag. Utviklingstrekk 2004–2013. Tabellsamling 2009–2013.
Kjell Staven, Eystein Ystad, Jostein Vasseljen, Svein Olav Holien, Siv Karin Paulsen Rye, Inger Sofie Murvold Knutsen, 80 s.

ADRESSE HOVEDKONTOR

Postadresse:	Kontoradresse:	Telefon: 22 36 72 00
Postboks 8024 Dep	Storgata 2-4-6	Telefaks: 22 36 72 99
0030 OSLO		E-post: postmottak@nilf.no
		Internett: www.nilf.no

ADRESSE DISTRIKTSKONTORER

Bergen	Postadresse:	Postboks 7317, 5020 BERGEN
	Telefon:	22 36 72 40
	Telefaks:	22 36 72 99
	E-post:	postmottak-Bergen@nilf.no
Trondheim	Postadresse:	Postboks 4718 – Sluppen, 7468 TRONDHEIM
	Telefon:	73 19 94 10
	Telefaks:	73 19 94 11
	E-post:	postmottak-Trondheim@nilf.no
Bodø	Postadresse:	Statens hus, Moloveien 10, 8002 BODØ
	Telefon:	22 36 72 51
	E-post:	postmottak-Bodo@nilf.no

ISBN 978-82-7077-907-9
ISSN 0805-9691

Tre blir ett

Fra 1. juli 2015 opprettes NIBIO – Norsk institutt for bioøkonomi som en fusjon av Bioforsk, NILF og Norsk institutt for skog og landskap

